

T.C
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AB İLİŞKİLERİ

**AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI'NIN
GELİŞİMİNDE ENERJİ FAKTÖRÜ**

Yüksek Lisans Tezi

HİKMET MELİS KOBAL

Tez Danışmanı: PROF. DR. AYDIN AYAYDIN

İSTANBUL, 2007

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI'NIN GELİŞİMİNDE ENERJİ FAKTÖRÜ

Kobal, Hikmet Melis

AB İlişkileri

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Aydın Ayaydın

Kasım 2007, 65

Günümüzde ekonominin temel yapı taşı enerji kaynakları oluşturmaktadır. Enerji kaynakları içinde vazgeçilmez olan petrol kadar doğalgazın da önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bugün Avrupa Birliği dünya enerji ithalatında ilk sırayı almaktadır. Birliğin genişlemesiyle birlikte bugün toplam enerji tüketiminin yüzde 50'sini ithalatla karşılayan Avrupa Birliği, önümüzdeki 20-30 yıl içinde enerji tüketiminin yüzde 70'i için ithalata bağımlı hale gelecektir.

Avrupa Birliği coğrafyası bugün Akdeniz, Atlas Okyanusu, Kuzey Doğu'da Asya sınırlarına dayanmıştır. Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği ile birlikte "Avrupa" olarak tanımlanan coğrafi sınırları tamamlamak adına önemli bir adım atılmıştır. Avrupa Birliği, politikaları gereğince, Birliğin sınırları dışındaki birçok ülke ile ilişkiler yürütmektedir. İlişkilerin konusu, kapsamı ya da coğrafi konumlarına göre sınıflandırılan ülke ve/veya ülke grupları ile işbirliği mevcut politikalar çerçevesinde geliştirilmektedir. Genişleme ile karşılaşılacak zorlukları ve fırsatları değerlendirmek amacı ile bir politika yaratma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 2003 yılında "Avrupa Komşuluk Politikası'nın temelleri atılmıştır.

Bu politika kapsamında, Avrupa Birliği'nin deniz aşırı sınırlarındaki, çoğunluğu birer alternatif enerji kaynağı olan Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası ülkelerinin Avrupa Komşuluk Politikası'nın baş aktörleri olması; Avrupa Birliği ile komşu Balkan Yarımadası ülkelerinin, İsviçre, İzlanda ve 1985'de AB üyeliğinden ayrılan Grönland gibi ülkelerin bu strateji çerçevesinde değerlendirilmemesi gibi faktörler göz önüne alındığında, söz konusu politikanın bir strateji çerçevesinde oluştuğu ve coğrafi sınırların kriter alınmadığı izlenimi oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Komşuluk Politikası, Enerji

ABSTRACT

ENERGY FACTOR AT EUROPEAN UNION'S NEIGHBOURHOOD POLICY'S DEVELOPMENT

Kobal, Hikmet Melis

EU Relations

Thesis Supervisor: Prof.Dr. Aydın Ayaydın

November 2007, 65

At the present time, energy resources are the corner stones of economies. In the energy resources, the importance of gas has been increasing as the indispensable resource oil by the day. Today European Union is in the front rank of world energy import. With the enlargement of EU that supplies %50 of its total consumption by imports, will have become dependent to imports for %70 of its total consumption within 20-30 years.

Today, the geography of the European Union leans to the Mediterranean Sea, Atlantic Ocean and the boundaries of Asia in North East. With the membership of Romania and Bulgaria, an important step has been taken in terms of determining the boundaries of "Europe". In accordance with its policies, the European Union keeps up the relationships with many other countries which are out of the boundaries of the union. The matter and the scope of these relations are developed within the framework of the present policies. The need of creating a policy has come into being in order to evaluate the potential difficulties and the opportunities in development. For this reason, the foundations of "European Neighbourhood Policy" were laid in 2003.

In this context, The European Union's oversea border countries, most of which are Northern Africa and Arabian Peninsula countries that are alternative energy sources, are the main figures of "European Neighbourhood Policy" and Balkan States which are neighbours to the European Union like Iceland, Switzerland and Greenland that left the European Union in 1985 are not been evaluated within the frame of that strategy. If these factors are taken into consideration, it can be inferred that the policy mentioned above has been formed with a strategy and the geographical boundaries have not been taken as criteria.

Keywords: European Union, Neighbourhood Policy, Energy

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER.....	i
TABLolar.....	ii
HARİTALAR.....	iii
1. GİRİŞ.....	1
2. ENERJİ	3
2.1 ENERJİNİN ÖNEMİ	3
2.2 DÜNYA ENERJİ KAYNAKLARININ DURUMU.....	4
2.2.1 Dünya Enerji Tüketimi İçinde Enerji Kaynaklarının Payları.....	4
2.2.2 Yakıtlara Göre Dünya Enerji Tüketimi	5
2.3 DÜNYA HAM PETROL REZERVLERİ, ÜRETİMİ, TÜKETİMİ.....	6
2.3.1 Dünya Ham Petrol Rezervleri.....	6
2.3.2 Dünya Ham Petrol Üretimi.....	7
2.3.3 Dünya Ham Petrol Tüketimi.....	7
2.4 DÜNYA DOĞAL GAZ REZERVLERİ VE TÜKET	9
2.5 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ İHTİYACI.....	10
2.5.1 Genel.....	10
2.5.2 Avrupa ve Doğalgaz.....	11
2.5.2.1 Avrupa Birliği Doğal gaz ve Sıvılaştırılmış Gaz İthalat Haritası	15
2.5.2.2 Avrupa Birliği Doğal gaz ve Sıvılaştırılmış Gaz Projeleri.....	15
3. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI.....	18
3.1 GENEL.....	18
3.2 AB KOMŞULUK POLİTİKASININ KRONOLOJİK GELİŞİMİ	20
3.3 AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI'NA MALİ DESTEK.....	33
3.4 AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK VE ORTAKLIK POLİTİKASI ARACI.....	33
4. AVRUPA'NIN KOMŞULARININ ENERJİSİ.....	36
4.1 GENEL.....	36
4.2 UKRAYNA	37
4.3 MOLDOVYA.....	40
4.4 BEYAZ RUSYA.....	42
4.5 CEZAYİR.....	43
4.6 MISIR.....	45
4.7 LİBYA.....	46
4.7 TUNUS.....	47
4.6 FAS.....	48
4.7 ÜRDÜN.....	49
4.8 LÜBNAN.....	51
4.9 SURİYE.....	52

4.10 İSRAİL	52
4.11 FİLİSTİN	53
4.12 AZERBAYCAN	53
4.13 GÜRCİSTAN	55
4.14 ERMENİSTAN	56
5. SONUÇ	58
KAYNAKÇA	60

ŞEKİLLER

Şekil 2.1 : Dünya Enerji Tüketimi İçinde Enerji Kaynaklarının Payları.....	5
Şekil 2.2 : Dünyada Ham Petrol Rezervlerinin Dağılımı (Bölgelere Göre).....	7
Şekil 2.3 : Dünya Ham Petrol Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı.....	8
Şekil 2.4 : Dünya Ham Petrol Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı.....	8
Şekil 2.5 : Dünya Doğal gaz Rezervleri.....	9

TABLÖLAR

Tablo 2.1 : Yakıtlara Göre Dünya Enerji Tüketimi.....	6
Tablo 2.2 : AB Enerji Bilançosunda Yakıt Payları.....	11
Tablo 2.3 : Avrupa'nın Boru Hattı Projeleri.....	16
Tablo 4.1 : Ukrayna'nın Doğal Gaz Arz Oranları.....	38

HARİTALAR

Harita 2.1 : Dünya Doğalgaz Rezervleri.....	10
Harita 2.2 : Avrupa'nın Öncelikli Doğalgaz Projeleri.....	17
Harita 4.1 : Ukrayna İletim Hatları.....	38
Harita 4.2 : Moldovya İletim Hatları.....	41
Harita 4.3 : Beyaz Rusya İletim Hatları.....	43
Harita 4.4 : Cezayir ve Kuzey Afrika İletim Hatları.....	44
Harita 4.5 : Arap Doğalgaz Boru Hattı.....	45
Harita 4.6 : Şah Deniz, Mavi Akım, İran Doğal Gaz Boru Hatları.....	54
Harita 4.7 : Gürcistan Transit Hatları.....	56

GİRİŞ

Sanayileşmenin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte enerjiye olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Petrol enerji kaynakları içinde en fazla tüketim oranına sahiptir. Ancak doğalgaz da gittikçe artan oranda kullanılmakta ve petrol gibi stratejik bir hammadde olma yolunda ilerlemektedir. Ortadoğu'daki istikrarsızlık, yeni rezervlerin keşfine yönelik maliyetlerin artması gibi nedenlerle enerji kaynaklarına güvenli bir şekilde erişebilmek ülkelerin gündeminde yer almaktadır. Bu bağlamda enerjiye güvenli bir şekilde erişebilmek kaynak sahibi ülkelerin yanı sıra, kaynağın geçeceği hatların üzerindeki ülkelerle de sağlam ilişkiler kurmayı zorunlu kılmaktadır. Bugün ikinci en büyük enerji üreticisi konumundaki Avrupa Birliği, dünya enerji ithalatında ilk sırayı almaktadır. Birliğin önümüzdeki 20-30 yıl içinde enerji tüketiminin yüzde 70'i için ithalata bağımlı hale geleceği tahmin edilmektedir. Genişleme sürecinin ardından sınırları ve komşuları değişen Avrupa Birliği, bu yolla doğacak fırsatları ve zorlukları değerlendirmek amacıyla bir politika oluşturmuştur.

Bu çalışmanın amacı; enerji kaynaklarının insan ve devlet hayatındaki önemini ortaya koyup, enerji kaynaklarının uluslararası alandaki yerini belirleyerek, Avrupa Birliği'nin enerji kaynaklarına daha kolay ulaşmak için Komşuluk Politikası stratejisine bu yönde ağırlık verdiğini ortaya koymaktır.

Literatür tarama türünde yapılan bu araştırmada verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanması yolu izlenmiştir. Konuyla ilgili yayımlanmış kitaplar, dergiler, makaleler ve Harp Akademileri Yayınlarının yanı sıra Avrupa Komisyonu, ABD Enerji Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırma Merkezi başta olmak üzere çeşitli internet sitelerinden yararlanılmıştır.

Buradan yola çıkarak araştırmanın ikinci bölümünde enerjinin insan hayatının ve ülke ekonomilerinin vazgeçilmez unsuru olduğu, teknoloji ve bilimin de enerjiye dayalı olduğu ortaya konulmuş, dünya enerji oranları, petrol ve doğalgaz rezerv, üretim tüketim miktarı, Avrupa Birliği'nin genel fotoğraftaki yeri ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde Avrupa Komşuluk Politikası kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği'nin bu yönde bir politika oluşturmasının gerekçeleri ortaya konarak, Komşuluk Politikası'nın kronolojik gelişimi, hedefleri, eylem planları irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yer alan ülkelere yönelik çalışmalar tek tek incelenmiş ve Avrupa Birliği'nin politikaları çerçevesinde ilişkilerinin yönünü enerji ekseninde belirlediği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Son bölümde Birliğin politikalarına yönelik genel bir değerlendirme yapılarak, enerjinin Birlik için önemine değinilmiş ve enerjinin strateji belirlemedeki önemine vurgu yapılmıştır.

2. ENERJİ

2.1. ENERJİNİN ÖNEMİ

Enerji günümüzde insan için temel gereksinim, ülkelerin gelişimi ve bilgi çağında yer almalarında en önemli araçlardan birisidir. Üretim sürecinin gerçekleşmesi ve yaşamın çağdaş koşullarında sürdürülmesi, çok büyük ölçüde enerjiye bağlıdır.¹ Enerji, artık üretim faktörleri arasına da girmiştir. Hatta en önde gelenidir. Üretim sistemlerinin büyük çoğunluğu elektrikle çalışmakta, aydınlatma kaynağı olarak her yerde kullanılmaktadır. Enerji; bir sistemin, kendisi dışında etkinlik üretme yeteneği olarak tanımlanan tarih boyunca gerek iktisadi gerekse sosyal hayatın en vazgeçilmez unsurlarından birisi olmuştur. Yaşamın modernleşmesi ve hızla gelişen teknoloji nedeniyle de gün geçtikçe enerjiye olan bağımlılığımız artmaktadır.² Yaşamımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelen enerji, 20 yy. ikinci yarısından itibaren ekonomik kalkınmayı da en fazla etkileyen unsurlardan biri olmuştur. Bu özelliği ile her ülke için stratejik bir yaşam kaynağı olan enerji, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasının temel araçlarından biri haline gelmiştir. Önemi ile paralel oranda artış gösteren enerji ihtiyacının, gelecekte nasıl karşılanacağı sorunu ülkeleri yeni enerji alanları arayışına sürüklemiştir. Böylece ülkelerarası güç mücadelelerinin, çatışmaların ve aynı zamanda ülkelerarası işbirliğinin önemli unsuru olan enerji uluslararası bir boyut kazanmıştır. Önümüzdeki yüzyıllarda ülkelerin ekonomi ve sosyal gelişmelerinde yine enerji ön planda olmaya devam edecektir.³ Enerjinin elektrik, kömür, rüzgar, güneş, nükleer kaynaklar gibi çeşitleri olmasına rağmen günümüzde enerji deyince en önemli kaynak olarak petrolden bahsetmek mümkündür. Tarihi gelişimi ve sanayileşme üzerine etkileri dikkate alındığında petrol, 21. yy'ın en kıymetli hammaddesi olarak değerlendirilmektedir.⁴ Zamanımızda tüketilen enerjinin %40'ı petrolden elde

¹ N.Aydın, 1999. *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*. Ankara: HAK Basımevi, s.6.

² Milli Güvenlik Akademisi 54. Müdavimleri, 2003. *Enerji Yer altı kaynakları ve Ulusal Güvenlik*. Ankara: Milli Güvenlik Akademisi Yayınları, Yayın No:6, s.1.

³ T. Prugh, C. Flavin ve J.Sawin, 2005. *Petrol Ekonomisini Değiştirmek, Dünyanın 2005 Durumu*. İstanbul: Tema Yayınları, s.125

⁴ R. Karadağ, 1990. *Petrol Fırtınası*. İstanbul: Divan Yayınları, s.9

edilmektedir.⁵ Petrol, doğada mevcut bulunan ve kullanım alanı çok geniş bir enerji kaynağıdır.⁶ Petrol; ekonomik, politik ve askeri olarak paraya ve güce kolayca çevrilebilen, harbin sebebini teşkil edebileceği gibi sonucunu da etkileyebilecek stratejik bir hammaddedir.⁷

Petrol rezervleri, doğal gaz gibi diğer enerji kaynaklarıyla karşılaştırıldığında hem miktar olarak daha azdır, hem de dünya genelinde eşit dağılmamıştır. Buna ek olarak petrole olan talep üretim oranlarından daha fazladır. Bu da, petrol piyasasının diğer pek çok piyasaya oranla enerjiyle özdeşleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Dünyada petrol ve doğal gaz sınırsız miktarda değildir. Sınırlı ve yenilenemez bir maddedir. Gelecekte mevcut petrol ve doğal gaz kaynakları yükselen talebi karşılamak için yetersiz kalabilir ve dünya, önemli kıtlıklarla karşı karşıya gelebilir. Bu noktada yeni ve bol enerji kaynağı bulunmazsa kalan petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde rekabet giderek daha şiddetli bir hal alacaktır. Böyle bir durumda ithal petrole bağımlı devletlerin ilgi odağı yeni enerji kaynağı olan bölgelere kaymaktadır. İşte bu nedenle dünya petrol ve doğal gazının çok önemli bir kısmını oluşturan Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri bütün ülkelerin ilgi sahasına giren bölgeler olma özelliğini kazanmıştır.

2.2. DÜNYA ENERJİ KAYNAKLARININ DURUMU

2.2.1. Dünya Enerji Tüketimi İçinde Enerji Kaynaklarının Payları

Bugün 6 milyarı aşan dünya nüfusunun, 2020'ye kadar yılda % 1.4'lük bir artışla 8 milyarın üzerine çıkması ve 2050'ye kadar da 10 milyara ulaşması beklenmektedir.⁸ Bu artışın ana kaynağı gelişmekte olan ülkelerdir. Söz konusu nüfus patlaması ve artan

⁵ N. Şirin, S.Kara ve M. Demir, 1997. *Kafkasya ve Orta Asya Petrollerinin Akdeniz'e Ulaştırılması ve NATO Güvenliğine Etkileri*. Ankara: Güneydoğu Avrupa Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını No:8, s.4.

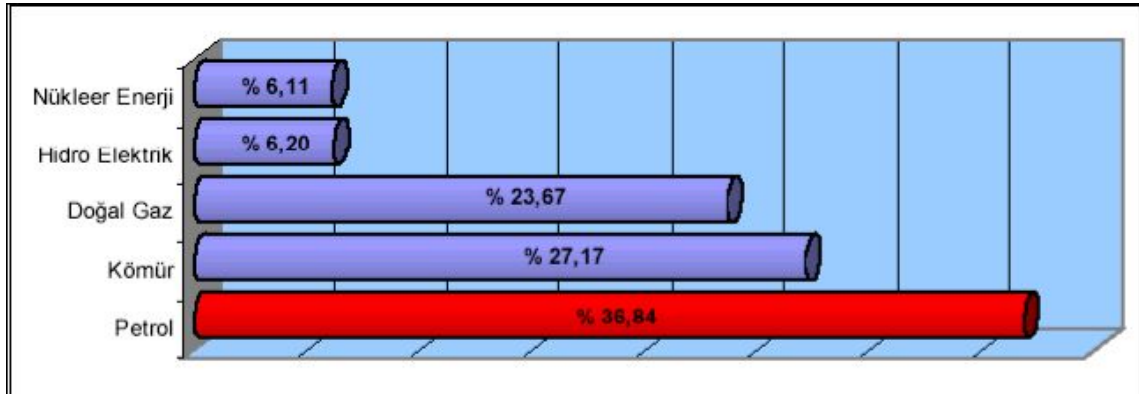
⁶ M. Kılıç, 2003. *Soysuzlar Mektebi Enderin ve Türklerin Kaderi*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, s.150

⁷ Şirin, s.4.

⁸ C.Pala, 2005. *21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal gazın Yeri ve Önemi: "Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye"*. İstanbul: Avrasya Dosyası, Cilt:9, Sayı:1, s.10.

gelir düzeyinin etkisi, dünya toplam enerji tüketimine doğrudan yansiyacaktır. Dünya ticari enerji tüketiminin, 2003-2030 döneminde nüfus artışının üzerinde bir trend izleyerek yıllık % 1.6'lık artış kaydetmesi ve 2010'da 12.4 milyar ton petrol eşdeğerine, 2020'de 14.4 milyar TPE'ye, 2030'da ise 16.3 milyar ton petrol eşdeğerine ulaşması beklenmektedir.⁹

Dünyadaki enerji kaynaklarının % 36,84'ü petrol, %27,17'si kömür, % 23,67'si doğal gaz, %6,20'si hidroelektrik, %6,11'i ise nükleer enerjiden oluşmaktadır.¹⁰ Petrolün stratejik önemi, enerji kaynakları içinde sahip olduğu yüksek paydan kaynaklanmaktadır.¹¹

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2006

ŞEKİL 2.1 : Dünya Enerji Tüketimi İçinde Enerji Kaynaklarının Payları

2.2.2. Yakıtlara Göre Dünya Enerji Tüketimi

Yaşamın modernleşmesi ve gelişen teknoloji nedeniyle gün geçtikçe enerjiye olan bağımlılığımız artmakta dolayısıyla bu da enerji tüketim oranımıza yansımaktadır. Enerji tüketimi içinde doğal gazda ciddi artış gerçekleşecektir.¹² Yıllık ortalama % 2.3 oranında artan doğal gaz kullanımı 2030 yılına gelindiğinde bugünkü tüketiminden %90

⁹ C.Pala, 2005. *21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal gazın Yeri ve Önemi: "Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye"*. İstanbul: Avrasya Dosyası, Cilt:9, Sayı:1, s.10.

¹⁰ N.Pamir, Aralık 2005. *Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler*. İstanbul: Stratejik Analiz Dergisi, Sayı 68, , s.71.

¹¹ MGA 54. Müdavimleri, s.34.

¹² C.Pala, 2005. *21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal gazın Yeri ve Önemi: "Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye"*. İstanbul: Avrasya Dosyası, Cilt:9, Sayı:1, s.10.

daha fazla olacak ve toplam enerji tüketimi içinde kömürü geçerek petrolün ardından ikinci sıraya yerleşecektir.¹³

Tablo 2.1 : Yakıtlara Göre Dünya Enerji Tüketimi

ENERJİ TÜRLERİ	1971	2002	2010	2020	2030	2002-2030
Petrol	2.413	3.676	4.308	5.704	5.766	%1.6
Kömür	1.407	2.289	2.763	3.193	3.601	%1.5
Doğalgaz	892	2.190	2.703	3.451	4.130	%2.3
Nükleer	29	692	778	776	764	%0.4
Hidro	104	224	176	321	365	%1.8
Biyoyakıt	687	1.119	1.264	1.428	1.605	%1.3
Yenilenebilirler	4	55	101	162	256	%5.7
TOPLAM	5.536	10.345	12.194	14.404	16.487	%1.7

Kaynak: International Energy Agency, World Energy Outlook 2004

Dünya enerji tüketimi yaklaşık %60'ı petrol ve doğal gaz kaynaklıdır. 2030 yılına ilişkin tahminler, bu trendin daha da büyüyeceğini ve başta petrol ve doğal gaz olmak üzere fosil yakıtlara bağımlılık oranının %90'lara ulaşacağını göstermektedir. Enerji tüketiminin sektörel payları sıralandığında, en fazla taşımacılık sektöründe, sanayide, evlerde ve ticarethanelerde tüketildiği anlaşılmaktadır. 2030 yılı projeksiyonlarına göre, taşımacılık sektörü yıllar itibariyle doğrusal bir artış göstererek tüketimdeki payını %40'ın üzerine çıkaracak, sanayide kullanım miktarı günümüz değerlerine göre %8-10'luk bir artış gösterecek, evsel ve ticari kullanımın tüketim payındaki artış ise %4-6 oranında gerçekleşecektir.

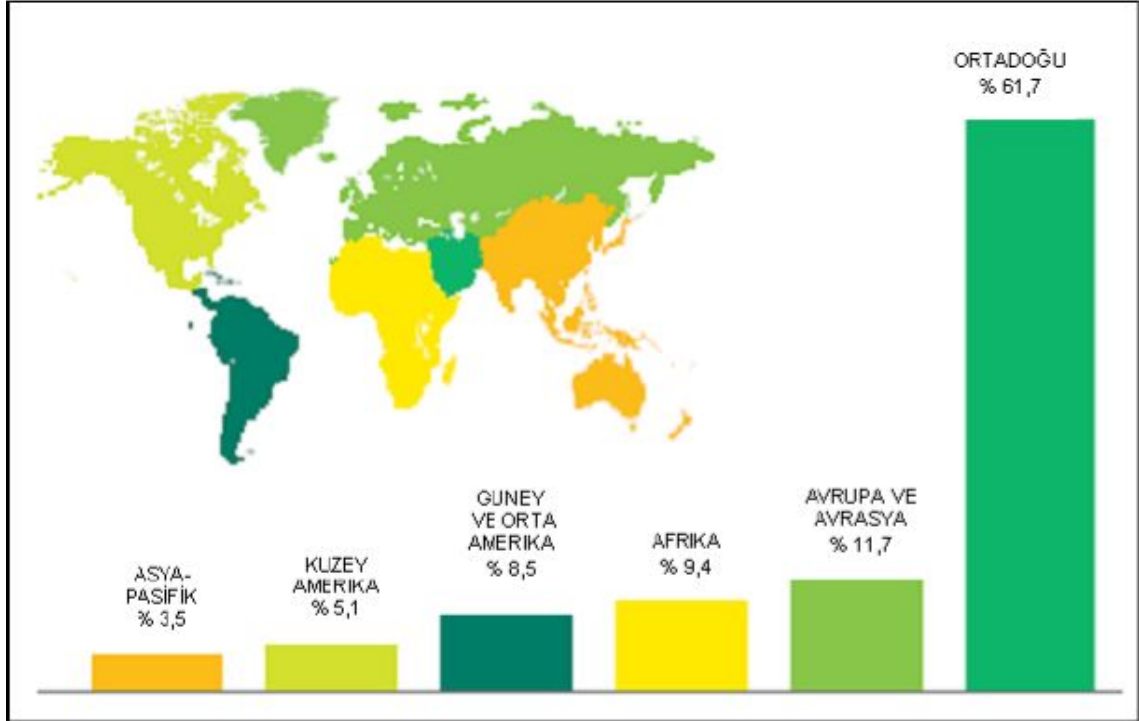
2.3. DÜNYA HAM PETROL REZERVLERİ, ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

2.3.1. Dünya Ham Petrol Rezervleri

Dünya petrol rezerv miktarlarını incelediğimizde en fazla petrole sahip bölgelerin Ortadoğu-Avrupa ve Avrasya Bölgesi şeklinde sıralandığı görülmektedir. %61,7 oranı

¹³ "International Energy Agency, World Energy Outlook 2004 Paris, OECD/IEA,2004 s.59

ile Ortadoğu diğer bölgelere göre en fazla ham petrol rezervine sahip bölge olarak görülmektedir.¹⁴

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy 2006

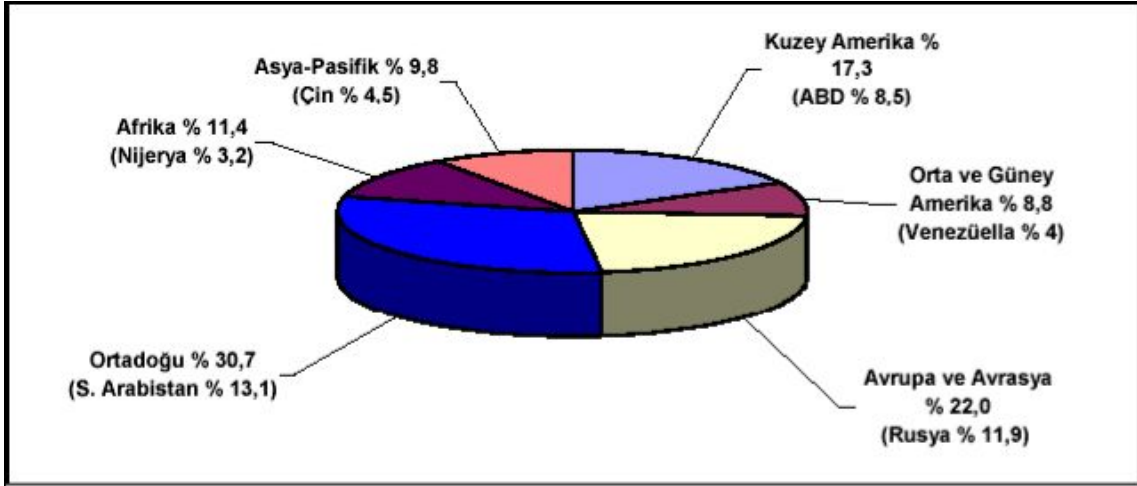
ŞEKİL 2.2 : Dünyada Ham Petrol Rezervlerinin Dağılımı (Bölgelere Göre)

2.3.2 Dünya Ham Petrol Üretimi

BP Statistical Review Of World Energy 2006 verilerine göre hazırlanan önemli petrol üreticisi ülkeler ve gerçekleştirilen üretim oranları Şekil-2.3'de incelendiğinde dünya ham petrol üretiminin % 30,7'sinin Ortadoğu'da gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bölgede ise en fazla üretici ülke ise % 13,1'lik oranla Suudi Arabistan'dır. Petrol üretiminde ikinci sırada %22 ile Avrupa ve Avrasya yer almaktadır. %22'lik bu payın %11,9'luk kısmı Rusya Federasyonu'na aittir. Petrol üretiminde üçüncü sırada ise %17,3'lük oranıyla Kuzey Amerika gelmektedir, bu oranın %8,5'lük kısmı ise

¹⁴ E. Özi, 2004. Dünyadaki Stratejik Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yolları, *Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri Sempozyum Bildirisi*, Ankara: Harp Akademileri Yayınları, s.41.

Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir. Afrika %11,4 ile dördüncü, Asya-Pasifik % 9,8 ile beşinci sıradadır.

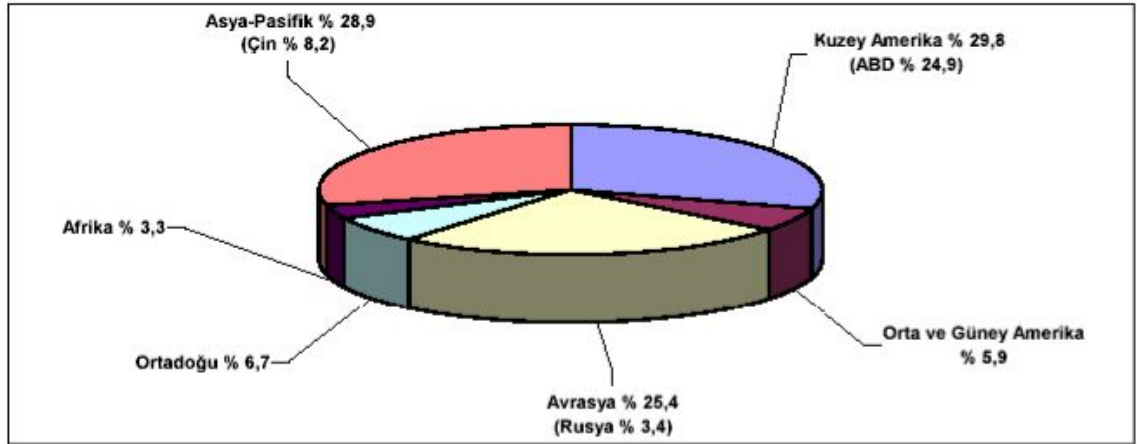

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2006

ŞEKİL 2.3 : Dünya Ham Petrol Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

2.3.3 Dünya Ham Petrol Tüketimi

BP Statistical Review Of World Energy 2006 istatistiği verilerine göre dünyada ham petrol tüketiminin % 24,9'luk kısmının ABD'de gerçekleşmektedir. Rezerv bakımından ilk sırada yer alan Ortadoğu'nun, toplam tüketim içindeki payı ise % 6,7 seviyesindedir.

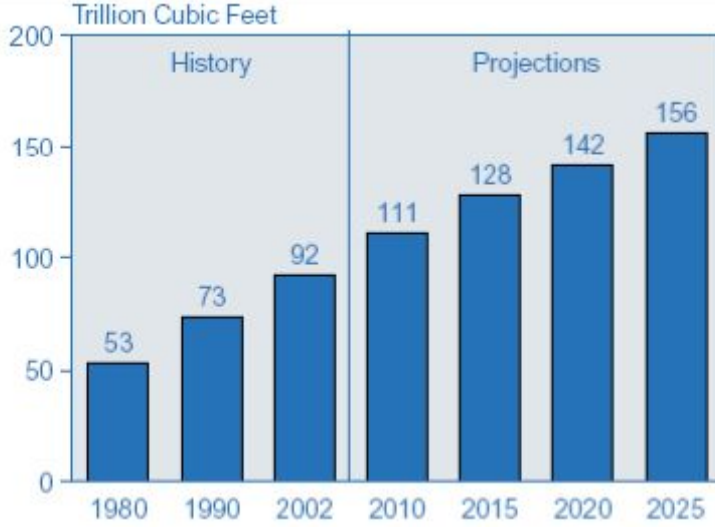

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2006

ŞEKİL 2.4 : Dünya Ham Petrol Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı

2.4. DÜNYA DOĞALGAZ REZERVLERİ VE TÜKETİMİ

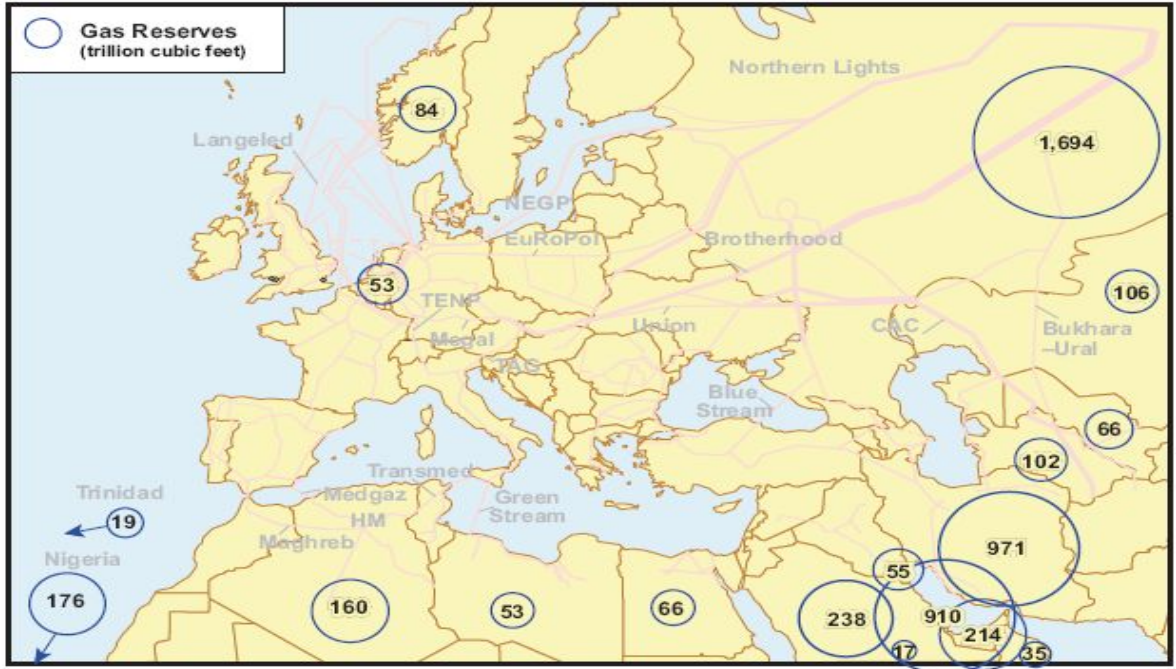
Sanayileşmenin arttığı ve modern yaşamın vazgeçilmez ögesi konumuna gelen konfor bilincinin yerleşmeye başladığı günümüzde, milenyum yakıtı olarak adlandırılan doğal gazın önemi gittikçe artmaktadır.¹⁵ 1980 yılında 53 trilyon m³ olan dünya doğal gaz rezervinin 2010 yılında 111 trilyon metreküpe yükseleceği tahmin edilmektedir. Petrol zengini ülkelerin doğal gaz konusunda da şanslı olduğunu söylemek çok yanlış olmayacaktır. Doğal gaz rezervlerine sahip olan ülkeler incelendiğinde petrol rezervlerinin bölgelere dağılımındaki bir benzerlik görülmektedir. Doğal gazda da yine Orta Doğu ülkeleri anahtar bölge olarak ön plana çıkmaktadır.¹⁶

Kaynak: International Energy Agency, World Energy Outlook 2004 Paris
ŞEKİL 2.5 : Dünya Doğal gaz Rezervleri

¹⁵ Özil, s.41.

¹⁶ Özil, s.41.

Source: Cambridge Energy Research Associates.
60201-9
030706

HARİTA 2.1 : Bölgelere Göre Doğalgaz Rezervleri

2.5. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ İHTİYACI

2.5.1. Genel

Bugün ikinci en büyük enerji tüketicisi konumundaki Avrupa Birliği, dünya enerji ithalatında ilk sırayı almaktadır. Birliğin genişlemesiyle birlikte, bugün toplam enerji tüketiminin % 50'sini ithalatla karşılayan AB, önümüzdeki 20-30 yıl içinde enerji tüketiminin % 70'i için ithalata bağımlı hale gelecektir.¹⁷ Tüketimde dışa bağımlılık, petrolde % 90'a, doğal gazda % 70'e ve kömürde ise % 100 seviyelerine ulaşacaktır.¹⁸ Avrupa Birliği petrol ithalatının % 45'i Orta Doğu'dan ve doğal gaz ithalatının ise, % 42'si tek başına Rusya Federasyonu'ndan gerçekleştirmektedir. Kyoto Protokolü'nde taahhüt edilen emisyon oranlarına inilebilmesi açısından ve nükleer enerjide yaşanan durgunluk dönemi nedeniyle AB'nin, önümüzdeki 30 yıl içinde enerji kaynakları arasında daha çok "doğal gaza" ağırlık vereceği anlaşılmaktadır. Petrolün payı hemen hemen aynı kalırken, petrolün ve özellikle nükleerin boşalttığı alan doğal gaz tarafından

¹⁷ C.Pala, 5 Haziran 2007. *Botaş İş Geliştirme ve Strateji Daire Başkanı ile Görüşme.*

¹⁸ Pala, a.g.e.

doldurulacaktır. Avrupa'nın doğal gaz ithalatına bağımlılığı sürekli artmaktadır. Genel olarak, AB üyesi ülkelerde kullanılan doğal gazın ortalama % 40'ı Rusya Federasyonu, Norveç, Kuzey Afrika ve Cezayir'den ithal edilmektedir. Avrupa Birliği'nin bugün % 45'ler mertebesinde seyreden ithalat bağımlılığı ise, önümüzdeki yirmi yıllık dönemde yaklaşık % 70 civarına ulaşacaktır.¹⁹ 2020 yılında, Avrupa toplam doğal gaz üretiminin 236 milyar m³/yıl'dan 158 milyar metreküp/yıl'a düşeceği toplam tüketimin ise 430 milyar/yıl'dan 625 milyar metreküpe ulaşacağı tahmin edilmektedir.²⁰

Tablo 2.2. AB Enerji Bilançosunda Yakıt Payları

	2000	2030
Petrol	41	38
Doğalgaz	22	39
Kömür	16	19
Fosil Yakıtlar Toplamı	79	86
Nükleer	15	6
Hidrolik+Yenilenebilir	6	8

Kaynak:International Energy Agency, World Energy Outlook 2004

2.5.2. Avrupa ve Doğalgaz

Doğal gaz, petrol ve kömüre kıyasla çevre dostu, tüketimi hızla artan bir enerji kaynağı olması nedeniyle, enerji kaynakları arasında çok özel bir yere sahiptir. Avrupa, Kuzey Amerika ve Eski Sovyetler Birliği bölgeleri ardından en yüksek tüketime sahip üçüncü coğrafi bölgedir. Bununla birlikte tüm toplam dünya doğal gaz üretiminin ancak % 11'i Avrupa tarafından gerçekleştirilmektedir.²¹ Avrupa'nın doğal gaz rezervleri oldukça kısıtlı iken zengin doğal gaz rezervleriyle kuşatılmıştır. 2005 yılı değerlerine göre, Avrupa'da 536,3 milyar metreküp doğal gaz tüketimi gerçekleşmiş olup, bu tüketimin 397,4 milyar metreküplük bölümü ithal edilmiştir. Tüm dünyada ithal edilen doğal gaz miktarı 844,8 milyar metreküp olarak gerçekleşirken, doğal gaz ithalatında ikinci sıraya yerleşen Kuzey Amerika'nın doğal gaz ithalatı 143,2 milyar metreküptür.²² 2020 ve 2030 yıllarına ait senaryolar giderek artan bir trendle tüm dünyada doğal gaz talebinin diğer tüm birincil enerji kaynak talebinin çok üzerine çıkacağına işaret etmektedir. Talep tahminlerine göre 2030 yılı itibariyle Avrupa Birliği, Amerika Birleşik

¹⁹ Pala, a.g.e.

²⁰ Pala, a.g.e.

²¹ Pala, a.g.e.

²² Pala, a.g.e.

Devletleri'nden sonra doğal gaz telebi en yüksek ikinci coğrafi bölge olacaktır.²³ AB'nin doğal gaz ithalatının büyük kısmı Rusya'dan sağlanmakta, ikinci sırayı Norveç almaktadır. Önümüzdeki iki yıl için yapılan tahminlerde, Birlik üyesi Hollanda ve İngiltere'den yapılan ithalat miktarlarında belirgin bir düşüş gözlenirken, Norveç, Rusya ve Cezayir kaynaklı doğal gaz miktarları artmakta LNG temini ise ikiye katlanmaktadır. Cezayir, toplam 25,3 milyar m³ LNG ithal eden Avrupa Birliği'nin bir numaralı LNG kaynağı haline gelmiştir.²⁴ Avrupa'da doğal gaz tüketim miktarı en yüksek ilk üç ülke İngiltere (99,81 milyar m³), Almanya (87,11 milyar m³) ve İtalya'nın (81,57 milyar m³) toplam tüketimi, AB toplam doğal gaz tüketiminin yarısından fazlasına tekabül etmektedir. Sıralamayı 47,59 milyar m³ ile Fransa, 41,8 milyar m³ ile Hollanda ve 28,92 milyar m³ ile İspanya takip etmektedir.²⁵ Avrupa'da tüketimi en fazla artan iki ülke %18.5 ile Portekiz ve %17 ile İspanya'dır. İngiltere'nin tüketimi bir önceki yıla nazaran %2.5 oranında düşmüş, Almanya sabit kalırken İtalya'da % 6.8 civarında bir artış gözlenmiştir.

Avrupa Birliği içerisinde doğal gaz üretimi yapan en önemli iki ülke, İngiltere ve Hollanda'dır. Birlik üyesi olmamakla birlikte, Norveç en önemli arz kaynaklarından biridir. Doğal gaz üretimi yapan Avrupa Birliği üyesi diğer ülkeler Almanya, Danimarka, İtalya ve daha az miktarlarda olmak üzere Avusturya ve İrlanda'dır. İngiltere'de doğal gazın keşfi 1960'lardadır. O tarihten beri İngiltere doğal gaz ve petrol piyasasının en önemli oyuncularından biridir. Günümüzde de Avrupa'nın en büyük doğal gaz üreticisidir. Doğal gaz Kuzey Denizi'ndeki çeşitli rezervlerden çıkarılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bu rezervlerden sürpriz keşifler beklenmemektedir. 2002 yılından beri üretim yapılan Atlantik rezervleri halen araştırılmaktadır. 1990'ların başında yıllık petrol ve doğal gaz sondaj sayısı 150 civarında iken 2003 yılı raporlarında 20-30 civarında kuyuda sondaj yapılıyor olması İngiltere'nin oyunun sonuna geldiğine işaret etmektedir. 2004 yılı istatistiklerine göre İngiltere'de doğal gazın birincil enerji kaynakları tüketimindeki payı %32.8'dir. Arz kaynakları arasındaki payı ise %40'ı aşmaktadır. Doğal gazın %37'si elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Doğal gaz arzının yalnızca %10.1'ine tekabül eden bölümü

²³ Pala, a.g.e.

²⁴ CEDIGAZ Gaz İstatistikleri, <http://www.cedigaz.org/Fichiers/PREstimates2005.pdf> [26.04.2007]

²⁵ Pala, a.g.e.

Norveç'ten ithal edilmektedir. Bunun yanısıra %11.8'lik kısmı ihraç edilmektedir.²⁶ Günümüzde %10 civarında seyreden dış kaynaklı doğal gaz ihtiyacının 2020 yıllarında %90 mertebesine çıkacağı yani kaynaklarının tükeneceği öngörülmektedir.²⁷

Almanya'da doğal gazın enerji kaynakları içerisindeki payı %22.7'dir. Doğal gaz ihtiyacının %85'i ithal edilmekte, %15'i ise yerel kaynaklardan sağlanmaktadır. İthal edilen miktarlarda %35'lik payı ile Rusya ilk sırayı almakta olup, Norveç'ten %25'i, Hollanda'dan %20'si, diğer ülkelerden de %6'sı sağlanmaktadır. 2000 yılında 22 milyar m³ doğal gaz üreten Almanya'nın doğal gaz üretiminin 2010 yılı itibariyle yaklaşık 1/3 oranında azalarak, yılda 15 milyar m³ mertebesine düşeceği tahmin edilmektedir.²⁸

Adriyatik Denizi ve Po Vadisi'nden doğal gaz üretimi yapılan İtalya'da 2000 yılında 16 milyar metreküp doğal gaz üretimi gerçekleştirilmiş olup, 2010 yılı tahminlerine göre bu miktarda %29 oranında bir azalış yaşanacağı öngörülmektedir. İtalya'da 2005 yılında doğal gazın kullanım payı %6.8 oranında artarak %36.6 mertebesine ulaşmıştır. 2004 yılına kıyasla sanayi sektörünün tüketimi sabit kalırken kentsel kullanımda %7'lik bir artış ve elektrik üretiminde %15'lik bir artış gözlenmiştir. İthal edilen doğalgaz, bir önceki yıla oranla 2005 yılında %8.1'lik artış göstererek 73.4 milyar m³ olmuştur. Kalan kısmı yerel üretimle karşılanmaktadır.

Fransa'da, doğal gazın birincil enerji kaynakları arasındaki payı %15'dir. Tüketimdeki payı ise %21'e ulaşmaktadır. Doğal gaz ihtiyacının %95'i, Cezayir, Hollanda, Norveç ve Rusya'dan ithal edilmektedir.²⁹

Doğal gazın birincil enerji kaynakları arasındaki payı %50 olan Hollanda'da, doğal gazın %60'ı elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Avrupa'nın en geniş boru hattı sistemlerinden birine sahip olan Hollanda; Almanya, İtalya, İngiltere, Belçika ve Fransa'nın yanısıra İsviçre'ye doğal gaz ihraç etmektedir. Hollanda'da doğal gazın keşfi 1959 yılında Groningen sahalarında olmuştur. 2.7 trilyon m³'lük doğal gaz rezervinin

²⁶ DTI Energy Challenge, <http://www.dti.gov.uk/files/file17392.xls> [25.04.2007]

²⁷ DTI Energy Challenge, <http://www.dti.gov.uk/files/file31890.pdf> [25.04.2007]

²⁸ Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Sürdürülebilir Enerji Komitesi Gaz Çalışma Grubu 16.Toplantısı 24-25 Ocak 2006

²⁹ BM AEK Gaz Merkezi İstatistikleri, <http://www.gascentre.unece.org/ungcpubdb> [15.03.2007]

keşfi ile Hollanda kendisinin ve çevresindeki ülkelerin en önemli doğal gaz kaynağı haline gelmiştir. Rezervin kapasitesi günümüzde 1.1 trilyon m³'e düşmüştür. 1973 yılındaki petrol krizi'nin ardından küçük rezervlerin değerlendirilmesi yoluna gidilmiş ve araştırmalar sonucunda yaklaşık toplam miktarı 1.5 trilyon m³'ü bulan rezervler keşfedilmiş, bu da Groningen sahasının ömrünü uzatarak Hollanda'nın önümüzdeki yirmi yıllık dönemde doğal gaz üretiminde önemli bir rol oynamasını garanti altına almıştır.

İspanya'nın doğal gaz tüketimi 2005 yılında bir önceki yıla göre %17.6 oranında artış göstermiş olup, yaklaşık 36 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. Doğal gazın %30'u elektrik üretiminde kullanılmaktadır. 2005 yılı itibariyle ithal edilen doğal gaz miktarında %20'lik bir artış meydana gelmiş olup, ithal edilen doğal gazın %44'ü Cezayir'den LNG olarak temin edilmiştir. Trinidad-Tobago, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Libya, Nijerya, Avustralya, Malezya ve Norveç'den ithalatı mevcuttur.

Danimarka'da 1980'lerde keşfedilen doğal gaz rezervlerinden yılda 8 milyar m³ doğal üretimi yapılmakla birlikte, bu rezervlerin sınırlı olduğu, hiç bir zaman artmayacağı ve tükeneyeceği bilinmektedir.

Avrupa Birliği'nin enerji arzı içindeki mevcut payı yaklaşık %20-25 oranında olan doğal gazın payının, 2030 yılı itibariyle %40'a çıkacağı öngörülmektedir.³⁰ Talep tahminlerini karşılamak amacıyla yapılan doğal gaz yatırımları her yıl 20 milyar USD civarında olmaktadır. Altyapı ihtiyacının karşılanması, dünyanın dört bir yanında gelişmekte olan projelerin takibi ve değerlendirilmesi, jeopolitik istikrarın sağlanması aynı zamanda da ABD ve Çin gibi diğer büyük enerji tüketicileri ile rekabetten galip çıkması gereken Avrupa Birliği'ni çok zorlu bir dönem beklemektedir.

³⁰ IEA "World Energy Investment Outlook 2003; Outlook for European Gas Demand Supply and Inv.to 2030

2.5.2.1. Avrupa Birliği Doğalgaz ve Sıvılaştırılmış Gaz İthalat Haritası

Avrupa Birliği'nin 2006 yılı doğal gaz ithalatının %82'si boru hatları ile kalan %18'i ise sıvılaştırılmış gaz (LNG) ile karşılanmıştır. Boru hattı ile yapılan doğal gaz ithalatının;%81.4ü'ü Rusya Federasyonu'ndan, Beyaz Rusya ve Ukrayna üzerinden gezen transit boru hatlarıyla,%18.3'ü Cezayir'den, Fas ve Tunus üzerinden gezen transit boru hatlarıyla, %0.3'ü Libya'dan, Tunus üzerinden gezen transit boru hatlarıyla sağlanmıştır.³¹

Sıvılaştırılmış gaz ithalatının; %82.6'sı dört Afrika ülkesinden, Cezayir(%44.5)-Nijerya(%25.3)Libya(%2)-Mısır (%10.8); %15.5'i Orta Doğu'dan, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri %0.2'si Asya'dan; Avustralya ve Malezya sağlanmıştır.

2.5.2.1. Avrupa Birliği Doğalgaz ve Sıvılaştırılmış Gaz İthal Projeleri

Avrupa Birliği bir yandan kaynak çeşitlendirmesi yönünde çalışmalar yürütürken diğer yandan da Rusya ile bağları koparmamak istemektedir. Rusya'dan sağlanacak doğal gaz arzı dört farklı güzergahın bahsi gezmektedir. Bu projeler: Baltık Denizi Bölgesi, II.Yamal Projesi, Güney Ukrayna Bölgesi, Barent Denizi'nden sıvılaştırılmış gaz Projesi.

Cezayir için yedi farklı güzergah önerilmektedir : Fas-İspanya, Tunus-İtalya(Trans-Akdeniz), Libya-İtalya (Yeşil Akım), Cezayir-İspanya (Medgaz), Cezayir-Tunus-İtalya(Sardunya), Mısır-Türkiye-Avrupa, Tüm Afrika'dan LNG .

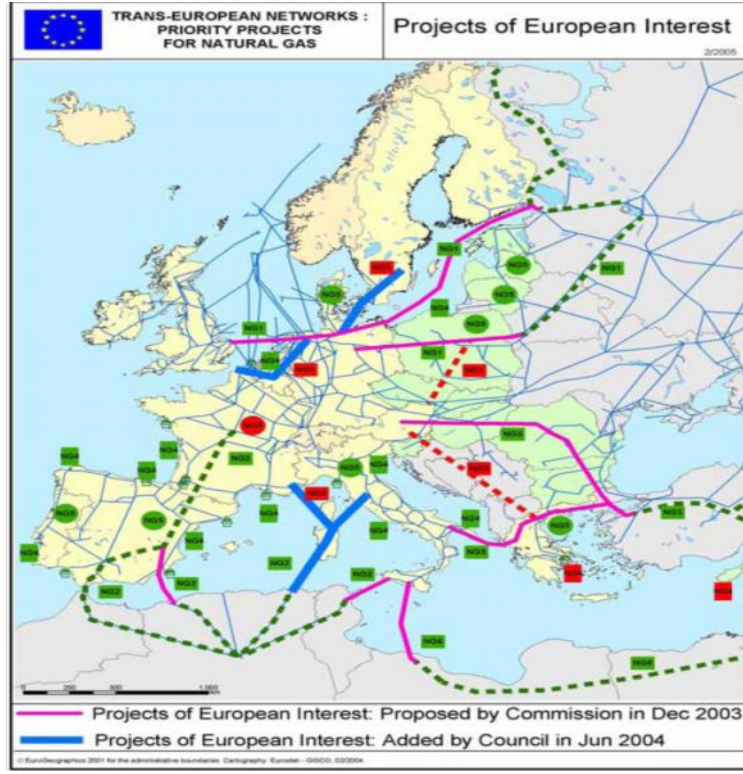
Türkiye Doğu-Batı enerji koridoru üzerindeki stratejik konumu nedeniyle, mevcut İran ve Rusya kaynaklı doğal gaz arzı da dikkate alındığında, bu arz kaynaklarının yanısıra, Orta Doğu'daki diğer ülkelerin, hatta Mısır'ın doğal gazının yanısıra Hazar Bölgesi ve Kafkasya kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında konumu gereği kritik bir önem teşkil etmektedir. Türkiye-Yunanistan-İtalya ve Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya (Nabucco) doğal gaz boru hattı projeleri,Avrupa'nın öncelikli projeleri arasında gündeme gelmektedir.

³¹ EU Gas Policy, http://ec.europa.eu/ten/energy/documentation/doc/cesi/chapter_5_gas.pdf [02.01.2006]

Tablo 2.3 : Avrupa'nın Boru Hattı Projeleri

Boru Hattı Güzergahı	Boru Hattının Türü	Yıllık Kapasitesi Milyar m3/yıl	Tahmini Maliyeti Mr Avro
Rusya-Almanya	Yeni boru hattı Baltık denizi geçişi	35	4.7
Yamal II	Yeni boru hattı Polonya geçişli ikinci hat	32	1.52
Yamal,paralel boru hattı	Yeni boru hattı (loop) Polonya geçişli üçüncü hat	32	1.52
Cezayir-İspanya (Medgaz)	Yeni boru hattı Akdeniz geçişi	18	1.44
Cezayir-Fransa/İtalya	Yeni boru hattı	20	5.0
Cebelitarık Geçişi	Yeni boru hattı	9	0.15
Türkiye-Yunanistan-İtalya	Yeni boru hattı	8	1.6
Türkiye-Avusturya	Yeni boru hattı-Nabucco	30	4.4

Kaynak: INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe)

Kaynak: INOGATE

HARİTA 2.2 : Avrupa'nın Öncelikli Doğalgaz Projeleri

3. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI

3.1. GENEL

Avrupa Birliği'nin doğu ve güney komşuları arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik olarak oluşturulmuş olan AB Komşuluk Politikası, AB ülkelerinde var olan barış, istikrar ve refah ortamının söz konusu ülkelerle paylaşılmasını amaçlamaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası genişlemenin ardından söz konusu fırsatlar ve zorluklara yönelik olarak geliştirilmiş bir proje niteliğinde olup, politikanın aynı zamanda Avrupa Güvenlik Stratejisi'ni desteklemesi de öngörülmektedir.

2004 yılında AB'ye katılan 10 üye ve 2007 yılında AB'ye Romanya ve Bulgaristan'ın tam üye olmasıyla Avrupa Birliği'ne katılan yeni üyeler ile Birliğin sınırları ve komşuları değişmiştir. Genişleme ile karşılaşılabilecek zorlukları ve fırsatları değerlendirmek amacı ile bir politika yaratma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla "Avrupa Komşuluk Politikası" (European Neighbourhood Policy), sözkonusu yeni sınırlar ve yeni komşular nedeniyle ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle 2003 yılında "Wider Europe-Neighbourhood: Daha Geniş Avrupa-Komşuluk" olarak oluşturulmuştur. 12 Mayıs 2004 tarihinde ise daha detaylı bir çalışma olan "Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi" hazırlanmıştır. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına giren ülkeler, Beyaz Rusya, Cezayir, Fas, Filistin, İsrail, Libya, Lübnan, Mısır, Suriye, Tunus, Ukrayna, Ürdün, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'dır. Bazı sınır komşuları, Komşuluk Politikası çerçevesinde yer almaz iken, bazı aday ülke komşuları ülkeler politika kapsamındadır. Örneğin, üye ve aday ülkelerle, Balkanlar'daki hiç bir ülke komşuluk politikasına dahil edilmemiştir. Balkanlarda yer alan ülkeler, üye ülkeler ile sınır komşusu olduğu halde komşuluk politikası kapsamında değerlendirilmemişler; İsviçre, Norveç, Rusya gibi en eski komşular da kapsama alınmamışlardır.

Ukrayna, Beyaz Rusya Avrupa Birliği ile kara sınırları olan komşularıdır. Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye ve Ürdün, Akdeniz aşırı komşuları olup, aday ülke Türkiye'nin komşuları Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan da bu politikaya dahil edilmektedir.

Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkeler daha önceki iki ayrı Avrupa Birliği programına da dahildir. Eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Çeşitli Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları mevcuttur. 1992'den beri Avrupa Birliği'nin Bağımsız Devletler Topluluğu ve Moğolistan'a teknik destek sağlanması için oluşturduğu TACIS* programının bütçesi ile desteklenmektedir. Akdeniz ülkeleri ile MEDA** olarak bilinen mali destek programı ile desteklenerek Birlik Anlaşmaları yapılmıştır. MEDA programı ile 2010 yılına kadar Akdeniz ülkeleri ve Avrupa Birliği arasında serbest ticaret ortamının yaratılmasının yanısıra politik ilişkilerin ve güvenliğin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca, son genişleme ile değişen dış sınırlar nedeniyle ihtiyaç duyulduğu, Avrupa Birliği'nin komşuları ile sosyal uyum ve ekonomik dinamizm sağlamak suretiyle bir refah bölgesi, dost-komşular-zinciri oluşturmak, barışçıl ve işbirliğine yönelik ilişkiler kurmak³² amacındaki komşuluk politikası kapsamındaki pek çok prensip, Birliğin Genel Güvenlik Politikası³³ gibi diğer politikaları kapsamında da değerlendirmeye alınmaktadır. Sağlam politik diyalog, ekonomik işbirliği yakın ticari ilişkiler, finansal destek, AB politikaları ile entegrasyon vb. amaçlarla pek çok alanda mevcut politika ile tüm dünya ülkeleri ile ilişkiler sürdürülmektedir. Belirlenen ana hedeflerin yanı sıra Avrupa Komşuluk Politikası adı altında yeni bir politika oluşturulmasının gereği ve hedefi, bu çalışmanın temel unsurudur.

Bunun yanı sıra, Avrupa Birliği üyesi pek çok ülkede hayati enerji kaynağı olan doğal gazın ana tedarikçisi Rusya'nın, Birliğe kara sınırı ile komşu olduğu halde, komşuluk

* Eski Sovyet Cumhuriyetleri ile Moğolistan'a teknik destek sağlanması için 1990 yılında kurulmuş olan bir Avrupa Birliği programıdır. TACIS kapsamında verilen yardımlar hibe şeklinde olup, eğitim, enerjiulaştırma, gıda üretimi ve dağıtımı ile sanat ve ticari işletmelere destek sağlanması olmak üzere beş alanda yoğunlaşmaktadır. TACIS'in 2000-2006 bütçesi 3 milyar 100 milyon euro'dur.

** MEDA Akdeniz-Avrupa Ortaklığı çerçevesinde 1995 yılında oluşturulan bir mali destek programıdır. Haziran 1995 tarihli Cannes Zirvesi'nde Akdeniz ülkerine bir mali destek programı hazırlanması onaylanmıştır. MEDA programı kapsamında sağlanan fonların yüzde 90'ı ilgili Akdeniz ülkeleriyle yapılacak ikili antlaşmalar çerçevesinde verilmekte, yüzde 10'u ise bölgesel işbirliği programlarında kullanılmaktadır.

³² Wider Europe-Neighbourhood A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf [20.01.2007]

³³ A secure Europe in a Better World-The European Security Strategy, 12 Aralık 2003. <http://www.iss-eu.org/solana/solanae.pdf> [20.01.2007]

politikası dışında özel bir politika ile Stratejik İşbirliği³⁴ kapsamında değerlendirilmesi; üyeliği ve süreci henüz kesinleşmemiş olan Türkiye'ye komşu, Gürcistan, Ermenistan ve Avrupa'nın alternatif enerji ya da doğalgaz kaynağı olma potansiyeline sahip olan Azerbaycan'ın da bu politikaya dahil edilmesi; toplam kara sınırimızın yaklaşık %30'u ile komşu olduğumuz İran ve Irak'ın kapsama alınmaması; coğrafi olarak kara sınırları ile Birliğe komşu pek çok ülke komşuluk politikası kapsamına alınmamışken, Avrupa Birliği'nin deniz aşırı sınırlarındaki, çoğunluğu birer alternatif enerji kaynağı olan Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası ülkelerinin Avrupa Komşuluk Politikası'nın baş aktörleri olması; Avrupa Birliği ile komşu Balkan Yarımadası ülkelerinin hiç biri, İsviçre, Norveç, İzlanda ve 1985'de AB üyeliğinden ayrılan Grönland gibi ülkelerin bu strateji çerçevesinde değerlendirilmemesi gibi faktörler göz önüne alındığında, söz konusu politikanın bir strateji çerçevesinde oluştuğu ve coğrafi sınırların kriter alınmadığı izlenimi oluşmaktadır.

3.2 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOMŞULUK POLİTİKASININ KRONOLOJİK GELİŞİMİ

Avrupa Komşuluk Politikası'nın, (European Neighbourhood Policy) ana hatlarıyla ilk kez 2003 yılının Mart ayında yayınlanan ve bir Strateji Raporu özelliğindeki Komisyon Tebliği'nde³² (Commission Communication) yer almıştır. Daha sonra geliştirilerek 2004 yılı Mayıs ayında Strateji Tebliği (Strategy Paper)³⁵ olarak yayınlanmıştır. Komşuluk Politikası ilk kez 15 Nisan 2002 tarihli Bakanlar Konseyi Kararı'nda³⁶(Council Conclusion) telaffuz edilmiştir. 15 Nisan 2002'de Dış İşleri Bakanları düzeyinde Lüksemburg'da yapılan 2421. Konsey Toplantısı'na³⁷, İspanya Dışişleri Bakanı Josep Piqueicamps başkanlık etmiştir. Komisyonu Neil Kinnock, Günter Verhaugen, Cristoffer Patent temsil ederken, Konsey Genel Sekreteri ve Avrupa Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi olarak Javier Solana da toplantıya katılmıştır. Sözkonusu toplantının ana gündem başlıklarından biri "Daha Geniş bir Avrupa:

³⁴ EU Relations with Russia. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm

³⁵ European Neighbourhood Policy Strategy Paper, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy_paper_en.pdf [20.01.2007]

³⁶ 2421. Konsey Toplantısı, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/70160.pdf [25.01.2007]

³⁷ 2421. Konsey Toplantısı, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/70160.pdf. [25.01.2007]

Genişlemiş Avrupa Birliği ve Onun Doğu Komşuları ile İlişkiler” olarak yer almış olup, 2002 yılının ikinci yarısında kapsamdaki ülkeler ile ilişkilerin güçlendirilmesi ihtimalleri, politik ve ekonomik gelişmenin yanı sıra ilişkilerin farklı boyutları da dikkate alınmak suretiyle, komisyon ve Yüksek Temsilci Solana tarafından konunun kaleme alınması karara bağlanmıştır. 2002’de gerçekleşen Bakanlar Konseyi kararı gereği Komisyon üyesi Patten ve Yüksek Temsilci Solana tarafından 8 Ağustos 2002 tarihi itibarıyla hazır edilen; “Daha Geniş Avrupa-Wider Europe” başlıklı ortak mektupta³⁸:

1. Bu çalışmanın coğrafi kapsamı ne olacaktır?
2. Şimdiki ve gelecekteki komşularımızla ilişkilerimizi nasıl geliştirmek istiyoruz?
3. Eğilimlerimiz nelerdir ve neye ulaşmak istiyoruz?
4. Amaçlarımıza ulaşılmasında olmazsa olmazlarımız nelerdir?
5. Komşuluk ya da Yakınlık gibi yeni yapısal anlaşmalara ihtiyacımız var mı?

soruları yer almış ve bunların bir sonraki toplantıda tartışılması talep edilmiştir.

2004 yılı genişlemesi sonrasında çizilen Avrupa Birliği komşuları bölgesel olarak üç ana grupta toplanmaktadır ve halihazırda farklı platformlarda ilişkiler sürdürülmektedir. Akdeniz Bölgesi “Barcelona Prosesi”, Batı Balkanlar “Stabilizasyon ve Birleştirme Prosesi”, Rusya ve diğer doğu komşuları “Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları” kapsamında değerlendirilmekte olup, İsviçre’nin mevcut durumundan memnuniyeti gözlenmekte, müzakereleri başladığı halde 2004 yılı genişlemesinde üye olmayacak ülkeler ve Türkiye “komşu” olarak tanımlanabilecek konumdadır. Takip eden 30 Eylül 2002 tarihli 2450. Konsey Toplantısı’nda³⁹ genişleyen birlik sınırlarının diğer ülkelerle birliğin seviyesi arasındaki farkları azaltmak üzere iyi bir fırsat doğuracağı vurgulanmış, “yeni komşular” ya da “daha geniş Avrupa” kavramlarının çerçevesi bu toplantıda belirlenememiş; ancak Ukrayna, Moldovya ve Beyaz Rusya ile olan özel ilişkiler gözönüne alınarak bu ülkelerin farklı bir yaklaşımla değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır. 18 Kasım 2002 tarihinde yapılan 2463. Konsey Toplantısı’nda⁴⁰ yeni

³⁸ [Joint letter on Wider Europe by Commissioner Chris Patten and High Representative Solana](http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/0130163334_001_en.pdf), http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/0130163334_001_en.pdf [25.01.2007]

³⁹ 2450. Konsey Toplantısı , http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/72321.pdf [25.01.2007]

⁴⁰ 2463. Konsey Toplantısı http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/73248.pdf. [25.01.2007]

komşular gündemin ilk sıralarına oturmuş ve önceki toplantıya nazaran daha detaylı tartışılmıştır. Tarihindeki en büyük genişlemeyi gerçekleştirecek olan Avrupa Birliği'nin yeni komşularının her açıdan önem arzettiği vurgulanmış, Rusya yanısıra Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya'nın aynı zamanda aday ülkelerin kapsama alınması suretiyle Komisyon'un yeni komşular ile ilgili detaylı bir öneri geliştirmesi talep edilmiştir. Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi, Jean Monnet Projesi kapsamında 5-6 Aralık 2002 tarihinde Brüksel'de yapılan 6.ECSA (Avrupa Topluluğu Çalışma Birliği)-Dünya Konferansı'ndaki "Daha Geniş Bir Avrupa – İstikrarın Anahtarı Olarak Bir Yakınlık Politikası" başlıklı konuşmasında⁴¹; kalıcı istikrar ve uluslararası güvenlik konularının altını çizerken, "Fas'tan Rusya ve Karadeniz'e kadar uzanan bir dostluk-zinciri ile Birliğin kuşatıldığını görmek istiyorum" ifadelerine yer vermiştir.

Ortaklıktan öte, üyelikten geri ancak üye olmadan AB ile her şeyin paylaşıldığı, mevcut ilişkilerden farklı bir modelin geliştirileceği söylemleri arasında, Rusya Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya'nın diğerlerinden farklı ve özel bir konumda değerlendirileceği bir kez daha vurgulanmıştır. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Toplantısı'nda⁴² (Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi) alınan kararların 22-25. maddelerinde komşulara yer verilmiş olup, genişlemenin Rusya ile ilişkileri kuvvetlendireceği, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya'nın yanısıra Birliğin Akdeniz'in güneyinde yer alan ülkelerle de uzun dönemli olarak ilişkilerini artırmak istediğine işaret edilmiş, Komisyon ve Genel Sekreter/Yüksek Temsilci'nin önerilerini nihayetlendirmesi karara bağlanmıştır.

24 Şubat 2003'de gerçekleştirilen ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Giorgos Papandreou'nun başkanlık ettiği 2488. Konsey toplantısında⁴³ "Wider Europe-New Neighbour" konusu gündemin ilk başlığı olarak yer almıştır. 2002 yılının Eylül ayında alınan kararlar doğrultusunda Komisyon üyesi Patten tarafından bu toplantıda yapılan sunumun ardından, "Wider Europe" konusunun bir sonraki toplantıya hazır olacağı ve 17 Nisan 2003 tarihinde Atina'da yapılacak Avrupa Konferansı'nda ele alınacağı bilgisi

⁴¹ AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi'nin 6.ECSA Konferansı Konuşması, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619&format>. [02.02.2007]

⁴² AB Konseyi Toplantısı, 12-13 Aralık 2002. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf. [02.02.2007]

⁴³ 2488, Konsey Toplantısı, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/74669.pdf. [04.02.2007]

kayıtlara geçmiştir. Sonunda, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası şekillendirilerek 11 Mart 2003 tarihinde “Komşuluk: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerimizde Yeni Bir Çatı” adı altında ilk Strateji Raporu olarak yayımlanmıştır.⁴⁴ Bu raporda, Akdeniz’in güneyinde yer alan; Cezayir, Fas, Filistin, Tunus, Libya, Lübnan, Mısır, Suriye, Ürdün, İsrail ile bağımsızlığını yeni kazanan Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova AB’nin komşuları olarak zikredilmiş, planlanan 2004 yılı genişlemesi ve sonrası da göz önüne alınmış ve aday ülke komşuları da kapsama dahil edilmiş görünmekle birlikte, komşuluk kavramının kapsamına coğrafi sınır komşuları ya da aday ülke komşularının dikkate alındığını söylemek mümkün görünmemektedir. Zira Akdeniz yolu ile komşuluk kapsamına alınan ülkelerden Filistin ve Ürdün’ün Akdeniz’e kıyısı yoktur. Aday ülke Türkiye’nin komşuları olan İran, Irak ve AB’nin en eski komşusu Norveç ve Rusya komşuluk politikası kapsamında değildir. AB’nin Komşuluk Politikası Strateji Raporu’nda yer alan ana hedefleri şunlardır: Birliğin gelecekteki üyelerini sınırlandırmak, AB merkezli bir ekonomik alan yaratmak, Politik reformlarla bölgedeki güvenliği iyileştirmek, Göçmenlikle ilgili politikaları yaygınlaştırmak, Enerji kaynakları ile bağlantıları güçlendirmek.

Söz konusu Strateji Raporu’nun birinci bölümünde, Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşecek genişlemenin ardından, AB’nin komşuları ile ilişkilerinin daha da önem kazanacağı, önümüzdeki on yıl ve ötesinde Birliğin vatandaşlarına güvenlik, istikrar ve sürekli gelişme sağlama kapasitesinin bundan sonra yakın ilişkiler kapsamında komşuları içinde kullanılacağı, komşu ülkelerin ortak üretimi artırma, ekonomik kalkınma, dış ticaret, hukukun üstün tutulduğu politik istikrar alanları yaratma, insan kaynakları, fikir, bilgi ve kültürel değişim alanlarında Birliğin vazgeçilmez ortakları olduğu, Birliğin yakın, barışçıl, işbirlikçi ilişkiler yoluyla bir dostluk zinciri kurmayı ve bir refah bölgesi yaratmayı amaçladığı vurgulanmıştır.

Raporun ikinci bölümünde, Birliğin komşuluk politikası kapsamına alınan ülkelerle halihazırda varolan ilişkilere değinilmiştir. Beyaz Rusya ile ilişkilerin 1996 yılında başladığı, Komşuluk politikasının Rusya ile mevcut Stratejik Ortaklık Politikası’nın

⁴⁴ European Neighbourhood Policy Strategy Paper, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy_paper_en.pdf [20.01.2007]

sadece bir sütununu kapsayabileceği, Akdeniz'in güneyindeki ülkelerle serbest ticaret ve birliktelik anlaşmalarının var olduğu (Tunus, İsrail, Fas, Filistin, Ürdün ile yapılan anlaşmaların yürürlükte olduğu, Mısır, Lübnan ve Cezayir ile yapılan anlaşmaların onay beklediği, Suriye ile ise müzakerelerin sürdüğü) ifade edilmiştir. Rusya'nın, komşuluk politikası kapsamında olmamakla beraber, her başlık altında ilişkilerin yeniden değerlendirilmesi ve Beyaz Rusya ile Ukrayna'nın diğerlerinden farklı olarak değerlendirilmesi son derece dikkat çekicidir. Üç "P"nin; Proximity (yakınlık), Prosperity (refah), Poverty (fakirlik) tüm komşu ülkelerin karşı karşıya kaldığı ve Birlik ile ortak ilgi alanları kapsamında olduğu belirtilmiştir. Yakınlık başlığı altında coğrafi olarak yakın ülkelerle ilişkilerde *altyapı, sınır yönetimi, taşıma, iletişim ve enerji ağlarının* birbirine bağlanmasının karşılıklı ticaret ve yatırımların gerçekleşmesinde hayati önem taşıdığıın altı çizilmektedir. Refah ve fakirlik başlığı altında ise kapsamdaki ülkelerin 2002 yılı gayri safi milli hasıla değerlerine yer verilmiş olup, *".....Ticaret ve yatırım, ekonomik büyüme ve istihdamın artışı için hayati öneme haizdir. Güvenilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarını garanti etmek Rusya, Ukrayna, Moldovya, Beyaz Rusya ve Akdeniz'de ilave kapsamlı yatırımlar gerektirecektir. Aynı zamanda işgücü gereksinimi yüksek, istihdam sağlayan sanayi ve hizmetlere yönelik ekonomik çeşitlenme yalnızca Ukrayna, Moldovya ve Fas gibi kaynakları fakir ülkeler için değil, Cezayir ve Rusya gibi enerji-zengini ülkeler için de acilen gereklidir. Her iki bölgeden yapılan ithalatlarda, enerji ithalatı en önemli bölümü teşkil etmektedir....."* ifadelerinin yanısıra komşuluk politikası kapsamında olmayan Rusya'nın da değerlendirmeler içerisinde yer alması, söz konusu politikanın sadece dostluk zincirinden ibaret olmadığı, politikanın altında bambaşka hedefler de aranması gerektiğine işaretir.

18 Mart 2003 tarihli 2496. Konsey Toplantısı'nda⁴⁵ Komşuluk Politikası'nın uygulanmasına ilişkin pek çok modelin önerildiği ve çalışmalara devam edilmesi kararı kayıtlara geçmiştir. 15 Nisan 2003 tarihli 2502. Konsey Toplantısı'nın⁴⁶ en önemli

⁴⁵2496. Konsey Toplantısı, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/75004.pdf. [18.02.2007]

⁴⁶ 2502. Konsey Toplantısı, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/75419.pdf. [18.02.2007]

kaydı, “Wider Europe: Daha Geniş Avrupa” konusunun gelecekteki AB üyeliğinin ön kararı niteliğini taşıyamayacağını vurgulanmasıdır.

16 Haziran 2003 tarihli 2518. Konsey Toplantısı’nda⁴⁷ oldukça geniş yer ayrılan Komşuluk politikasına ilişkin kayıtların pek çoğu Strateji Raporu’ndaki ifadelerin tekrarı olmakla birlikte, Komşuluk Politikası’nın, Birliğin mevcut ilişkileri ve anlaşmaları üzerinde olmayacağı, mevcut anlaşmaların uygulama önceliğine sahip olduğu, komşulara ilişkin oluşturulacak politikaların farklılıklarını tespit etmek amacıyla “Eylem Planları” hazırlanması kararları nedeniyle önem arz etmektedir. Bu çerçevede Konsey, Komisyonu ve Yüksek Temsilci’yi mevcut anlaşmalarla kaydedilen gelişme ve ulaşılan hedefler ile aksayan yönleri tespit etmeye, her ülke için eylem planlarını hazırlamaya, konunun TACIS, PHARE, CARDS, MEDA ve INTEREG programları kapsamında değerlendirilerek yeni komşuluk politikasının finansal boyutu ve 2006 yılı sonrası bütçesindeki yeri ile ilgili çalışmaların konseye raporlanmasına davet etmiştir.

19-20 Haziran 2003 tarihinde Selanik’te gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Toplantı Tutanağı’nın⁴⁸ “VI. Daha Geniş Avrupa/Yeni Komşular” başlıklı 44. maddesi17 Nisan’da Atina’da yapılan konferansta da deklare edildiği gibi komşularımızın istikrar ve refahı Birliğimiz ile direk bağlantılıdır, gelecek tüm değerlerimizi daha sıkı bağlantılar ve yeni işbirliği köprüleri kurmak suretiyle komşularımızla paylaşacağız...” ifadelerine yer vermekte olup, Konsey ve Komisyon’un bu politika kapsamında detay çalışmalarının beklendiği belirtilmektedir. Akabinde Komisyon’un 1 Temmuz 2003 tarihli “Yeni Komşuluk Belgesi Kilometre Taşları” başlıklı raporu yayımlanmıştır.⁴⁹ Bu raporda Türkiye’nin aday ülke olarak komşuluk politikası getirilerinden daha fazlasına sahip olması nedeniyle kapsama alınmadığı ifade edilmekte ve Komşuluk Politikası’nın Ukrayna, Moldovya ve Beyaz Rusya’yı kapsayan bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler, Batı Balkanlar ile Akdeniz sınırına mutlaka ve eşit olarak uygulanması gerektiği

⁴⁷ 2518. Konsey Toplantısı , http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/76201.pdf. [19.02.2007]

⁴⁸ AB Konseyi Selanik Toplantısı, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/76279.pdf. [19.02.2007]

⁴⁹ AB Yeni Komşuluk Belgesi Kilometre Taşları Raporu, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_393_en.pdf. [19.02.2007]

belirtilmekte, mevcut Avrupa Birliği programları kapsamında sürdürölmekte olan çalışmaların değerlendirmesi yapılmakta ve Komşuluk Politikası'nın yasal ve bütçesel kısıtlar göz önüne alınarak 2004-2006 yıllarını ve 2007 yılı sonrasını kapsayacak iki aşamalı şekilde yürürlüğe konması öngörölmekte, 2004-2006 yılları için finansmanın mevcut fonlardan pay ayrılarak yürütölmesi, 2007 yılından sonra ise ayrı bir bütçe kalemi olarak yer alması, bu politikanın çok geniş işbirliği alanlarını kapsayacak şekilde meydana getirilmesi önerilmekte, eylem planları ile komşuluk programlarının tek bir proje olarak sonuçlanmasını teminen geliştirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Komşuluk Politikası kapsamında daha kapsamlı çalışmalara geçilmeden önce mevzuat ve bütçe kısıtlarının incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Rapor bir sonraki aşama olarak mevcut programlarda yapılacak revizyonların listesi ile tamamlanmıştır.¹³ Ekim 2003 tarihinde İtalyan Franco Frattini başkanlığında gerçekleştirilen 2533. Konsey Toplantısı'nın⁵⁰ gündeminin ilk sırasında yer alan Daha Geniş Avrupa konusu ile ilgili 7 maddelik kararlar yer almıştır. 2004 yılının ilk yarısına kadar eylem planlarının hazırlanması, 16 Haziran kararları doğrultusunda komisyon çalışmalarında önemli adımların atıldığı ve tek bir komşuluk belgesi oluşturmadan önce, başlangıç olarak 2004-2006 yılları arasındaki genişlemelerin gözetildiği bir programın oluşturulması, söz konusu dönemde hazırlanacak programlarda mevcut yasal ve finansal uygulamaların temel alınması, Komisyonun konuya ilişkin raporundaki üç alternatif için fizibilite çalışmaları yanısıra 2007 yılı sonrasındaki dönemler için çalışmaların da yapılması karara bağlanmıştır. 16-17 Ekim 2003 tarihli Avrupa Konseyi Toplantısı'nda Komşuluk Politikası'nın oluşturulması için Konsey ve Komisyon tarafından acilen tamamlanması talebi kayıtlara geçmiştir.

Avrupa Parlamentosu'nun Dış İşleri, İnsan Hakları Ortak Güvenlik ve Savunma Komitesi'nin Napolitano Raporu olarak kayıtlara geçen 5 Kasım 2003 tarihli tutanağında,⁵¹ Komşuluk Politikası'na ilişkin çok geniş kapsamlı görüşler yer almış olup, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya'nın önemi vurgulanmış, Rusya'nın stratejik

⁵⁰ 2533. Konsey Toplantısı , http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/77597.pdf. [03.03.2007]

⁵¹ AP Napolitano Raporu,

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?jsessionid=F5B53FAC61F480227E149C61F6272FAA.nodel?language=EN&objRefId=31192>. [03.03.2007]

önemi, devam eden enerji diyalogları ve ortak pazar oluşturma çabaları nedeniyle diğerlerinden farklı değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiş, Birliğin bölgedeki gücünü artırmak amacıyla Gürcistan, Ermenistan ve Azarbeycan'ın komşuluk politikası kapsamına alınması, Akdeniz boyutunda Libya ve Moritanya gibi gözlemci ülkelerin gözardı edilmemesi, Birliğe katılması halinde İran ve Irak ile Birliği komşu pozisyonuna getirecek Türkiye'nin de komşuluk politikası kapsamına alınması gerektiği belirtilerek, zengin enerji kaynaklarına sahip olmaları nedeniyle Körfez ülkelerinin de kapsama alınmasının iyi bir fikir olduğu vurgulanmıştır.

11 Aralık 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisi kapsamında komşular ile ilişkilerin önemi komşu ülkelerdeki refah seviyesi ve istikrarın Birliğin ilgi alanlarına dahil olduğu ifadelerine yer verilmiş olup, söz konusu stratejinin giriş bölümünde “Güvenlik gelişimin önşartıdır” ifadelerini takiben doğal kaynaklar için yapılan uluslararası yarışın ileride karışıklıklara ve göçlere neden olacağı ifadelerini takiben enerji bağımlılığının Avrupa'nın özel ilgi alanına girdiği, tüketilen enerjinin %50'sinin Rusya, Körfez ve Kuzey Afrika ülkelerinden ithal edildiği, bu oranın 2030 yılı itibariyle %70'lere çıkacağı ifadeleri yer almaktadır. Bu güvenlik stratejilerinin dahi ana hedefinin enerji arz kaynaklarının güvenliğinin sağlanması olduğunu net biçimde sergilemektedir.

Eylem Planlarına temel oluşturmak üzere ülke raporları 12 Mayıs 2004 tarihi itibariyle yayınlanmış olup, aynı tarih itibariyle “European Neighbourhood Policy Strategy Paper: Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Raporu” yürürlüğe girmiştir. Ülke raporları, Cezayir, Ermenistan, Azarbeycan, Beyaz Rusya, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin, Suriye, Tunus, Ukrayna için Komisyonun önerisi olarak hazırlanarak Konseyin görüşlerine sunulmuş ve Eylem Planları oluşturulmuş olup, Haziran 2006 tarihi itibariyle İsrail, Libya, Filistin dışındaki ülkeler için 2002-2006 dönemi Ülke Strateji Raporları tamamlanmıştır.

12 Mayıs 2004 tarihli Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Raporu⁵² son genişlemenin ardından ivedilikle yayınlanmış, politikanın çerçevesi belirlenmiştir Rapor'un giriş bölümünde, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası'na bu genişleme ile ihtiyaç duyulduğu ve Avrupa Güvenlik Politikası'nın hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik destek verileceği ifade edilmiştir. AB ile bir şekilde anlaşması olan ülkelerle (İsrail, Ürdün, Moldovya, Fas, Filistin, Tunus, Ukrayna) komisyonun görüşmeler yaptığı ve bu görüşmelerin sonunda söz konusu ülkelerin de bu politikayla ilgilendiğinin tesbit edildiği önceliklerin birlikte belirlendiği ifade edilmektedir. Öncelikler: siyasi diyalog ve reform, ticaret ve ülkelerin Birliğin iç pazarına hazırlanması, enerji, taşımacılık, bilgi dünyası, çevre, araştırma ve buluşlar, sosyal politika olarak belirlenmiştir. Genel prensipleri olan Eylem Planları'nın mevcut ilişkilere bağlı olarak ülkeden ülkeye değişiklik göstereceği ve Komisyon tarafından hazırlanacağı ifade edilmiştir. AB'nin temel değerlerini ve hedeflerini paylaşan, daha yakın ilişkilerde bulunan, ekonomik ve politik olarak AB ile entegre olmuş bir ülkeler zincirinin oluşturulması, bu politikanın temel vizyonu olarak açıklanmıştır. AB'nin, yakın komşuları arasında yer alan Rusya'nın en önemli ortaklardan biri olduğu, Mayıs 2003 tarihinde yapılan St.Petersburg Zirvesi'nde her iki tarafın onayıyla dört ortak alan⁵³ yaratılarak stratejik ortaklığın geliştirilmesinin kararlaştırıldığı komşular olarak Rusya ve AB'nin ortak çıkarlarının bulunduğu belirlenmiştir. Enerji ve çevreye özel önem verilen bir ortak ekonomik alan, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı, dış güvenlik de işbirliği, araştırma, eğitim ve kültür alanlarında işbirliği Rusya ile ilişkilerin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Strateji Raporu'nun St.Petersburg zirvesi ile ilgili dipnotunda ortak alanlara ilişkin yapılan açıklamanın son cümlesi aynen şöyledir:”*The EU-Russia energy dialogue is a key element of the overall relationship: AB-Rusya enerji diyalogu tüm ikili ilişkilerin kilit unsurudur....*”.

Strateji Raporu'nun “Eylem Planları” başlıklı bölümünde, “Enerji” alt başlığının ilk cümlesi, Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir Enerji Politikası olduğunu kanıtlayan son derece önemli bir cümledir:”*Enhancing our strategic energy partnership with neighbouring countries is major element of European Neighbourhood Policy:Komşu*

⁵² Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Raporu,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

⁵³ St.Petersburg Zirvesi, 2003. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm#com

lkelerle olan stratejik enerji ortaklığımızın geliştirilmesi, Avrupa Komşuluk Politikası'nın ana unsurudur.” Zira, yukarıda bahsi geçen ve bu politikanın öncelikleri olarak belirlenen hiç bir konu için “major” yani “ana ya da önemli unsur” ifadesi kullanılmamıştır.

Enerji başlığı altında enerji kaynaklarının güvenilirliği, emniyeti ve güvenliğinin kapsandığı, AB'nin dünyanın en büyük doğal gaz ve petrol ithalatçısı, en büyük ikinci tüketicisi olduğu ve dünyanın en önemli petrol ve doğal gaz rezervleri (Rusya, Hazar Bölgesi, Cezayir, Mısır, Libya) ya da transit ülkelerle (Ukrayna, Beyaz Rusya, Fas, Tunus) kuşatıldığı ifade edilmektedir. Güney Kafkasya lkelerinin ise, Birliğe Hazar ve Orta Asya'dan sağlanabilecek yeni arz kaynakları bakımından önem arzettiği vurgulanmaktadır.

Eylem Planları'nın enerji diyalog ve işbirliğini artırmak üzere somut adımlar içerdiği; enerji politikalarının, yasal ve düzenleyici alanlarda büyük değişimleri sağlayacak unsurlar taşıdığından bahsedilmektedir. Enerji verimliliğinin ve tasarrufunun artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, temiz kömür gibi enerji teknolojilerinde işbirliğinin kapsama alındığı söylenmektedir. Ortakların Akıllı Enerji Programı ile AB regülasyon tecrübesi ve ilgili kurumları dahiline alınmalarının araştırılacağı belirtilmektedir. Enerji ađ ve uluslararası bağlantıların sağlamlaştırılmasının enerji güvenliği ile güvenilirliği ve ortak ülkelerin AB içi enerji pazarına dahil edilmeleri için şart olduğu ifade edilmektedir.

Eylem Planları'nın, AB-Rusya Enerji Diyalogu, TACIS ile finanse edilen Hazar Havzası petrol ve doğal gaz boru hattı sistemlerine ilişkin Inogate Programı, Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesindeki enerji ađ anlaşmaları, Maşrek bölgesi doğal gaz işbirliğinin artırılması, Moldovya'nın Güney Doğu Avrupa Bölgesi Enerji Pazar'ındaki gözlemci statüsü gibi mevcut girişimlerin üzerine kurulacağı belirtilmektedir.

Açıkça anlaşılmaktadır ki AB, mevcut enerji kaynaklarının yanısıra yeni ve alternatif tüm enerji kaynaklarını sağlamaaltına almak amacıyla tüm ülke ve unsurları dikkate almış olup, enerji ile ilgili hedefine ulaşmak üzere, öncelikli hedef olarak gösterilmekle

birlikte enerji konusu yanında ancak yardımcı konular olabilecek düzeltici ve düzenleyici, icraatlarını kolaylaştıracak unsurları da kapsama almıştır.

Avrupa Birliği'nin 2000 yılında yayınladığı "Yeşil Rapor"⁵⁴ Avrupa'nın her tür enerjiye giderek artan bağımlılığı nedeniyle gündeme gelmiştir. Enerji, Avrupa ekonomisinin temel taşıdır ve öz kaynakları ihtiyacının oldukça altında olan Avrupa'nın dışa bağımlılığının ortadan kaldırılması mümkün olmadığından, enerji kaynaklarının güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması, dolayısıyla arz kaynaklarının çeşilendirilmesi gerekliliği meselesi ortaya çıkmıştır.

Avrupa'nın enerji kısıtına ilişkin kendi gerçekleri ile yüzleşmesi olarak tanımlanabilecek bu rapor, tüketim değerleri, tüketim projeksiyonları, mevcut ve alternatif arz kaynakları, taşıma ve taşıma alternatifleri, maliyetleri, güzergahlardaki ülkeler ve pozisyonları, çevreye ilişkin unsurlar da dahil olmak üzere pek çok detaylı analizi içermektedir.

"Green Paper"dan, genel hatlarıyla AB'nin enerji arz geleceğinde gerek Hazar hidrokarbon kaynaklarının gerekse en önemli geçiş ülkesi konumundaki Türkiye'nin çok kritik bir rol üstleneceği anlaşılmaktadır. Ancak, bu tek başına yeterli değildir. Ülkemizin geliştirdiği projelerin AB enerji açığının (başta petrol ve doğal gaz) kapatılması açısından önemini, daha somut veriler ve ayrıntılı analizlerle değerlendiren pek çok çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu önemli konu, hem Hazar'daki Türk Cumhuriyetleri'nin geleceği ve Türkiye'nin yeni yüzyılın enerji köprüsü görevinin üstlenmesi açısından hem de ülkemizin AB üyeliğine aday diğer ülkelerin bir adım önüne geçmesi ve üyeliğe daha hızlı bir kabul sürecinin sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır.⁵⁵ 14 Haziran 2004 tarihli 2590. Konsey Toplantısı'nda⁵⁶ konu ile ilgili olarak alınan en önemli karar Avrupa Parlamentosu'nun tavsiyesi üzerine Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycanın Komşuluk Politikası kapsamına alınmasıdır. Eylem Planlarının 2004 ara tatiline kadar Konseyin onayına sunulması karara

⁵⁴ AB Yeşil Kitap, 2000. [http:// ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index_en.htm](http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index_en.htm). [02.02.2007]

⁵⁵ C.Pala, 2003. 21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal Gazın Yeri ve Önemi: "Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye". *Avrasya Dosyası*, 9 (1).

⁵⁶ 2590. Konsey Toplantısı , http://ec.europa.eu/comm/world/enp/index_en.htm. [02.03.2007]

bağlanmıştır. 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde yapılan Avrupa Konseyi Toplantısı⁵⁷, Komşuluk Politikası kapsamında alınan kararlar ve yol itibariyle memnuniyetin ve bunların Avrupa Konseyi'nce onaylandığına ilişkin ifadeler içermektedir. Komisyon tarafından Komşuluk Politikası'nın uygulanmasına ilişkin taslak düzenleme, 11 Ekim 2004 tarihi itibariyle yayınlanmıştır.⁵⁸ Bu otuz iki maddelik düzenleme ile 17 ülkeyi içeren politikanın fizibilite çalışması yapılmış, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren geçerli olması planlanan düzenlemenin uygulanabilmesi için, 2007-2013 döneminde 14.929 milyon Avro'luk bütçeye ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Personel giderleri ve diğer idari giderlerle birlikte toplam maliyet 15.333 milyon Avro olarak tespit edilmiştir.

9 Aralık 2004 tarihinde Eylem Planları'nın durumu hakkında Konseye sunulan Komisyon Raporu'nun⁵⁹ ardından, 10 Aralık 2004 tarihinde ilk yedi Eylem Planı: Ukrayna, Moldova, Fas, Ürdün, Tunus, İsrail ve Filistin ile ilgili Basın açıklaması yapılmıştır.

21 Şubat 2005 tarihli 2640. Konsey Toplantısı⁶⁰ İsrail, Ürdün, Fas, Tunus ve Filistin ile Komşuluk Politikası kapsamında Eylem Planları'nın uygulanmasına başlanıldığını ifade etmektedir. Konseye sunulan 2 Mart 2005 tarihli Komisyon Raporu⁶¹ Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Mısır ve Lübnan'a ilişkin önerileri içermektedir. 22 Kasım 2005 tarihinde bir ilerleme raporu⁶² yayınlanmıştır. Bir yıllık süre zarfında 16 ülkeden yalnızca beşinde Eylem Planları uygulanmaya başlamış, "ilerleme" kaydı olabilecek bir gelişme gerçekleşmemiştir.

Avrupa Parlamentosu üyesi Charles Tannock tarafından hazırlanan 7 Aralık 2005 tarihli geniş rapor⁶³ Komisyon çalışmalarını eleştirmekte olup, raporda yer alan;

⁵⁷ 2591. Konsey Toplantısı, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/81742.pdf. [02.03.2007]

⁵⁸ AB Komşuluk Politikası Taslak Düzenleme, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com04_628_en.pdf [02.03.2007]

⁵⁹ Eylem Planlarına İlişkin Komisyon Raporu, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/communication_commission_enp_action_plans.pdf. [02.03.2007]

⁶⁰ 2640. Konsey Toplantısı, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/83885.pdf. [15.03.2007]

⁶¹ İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/enp_communication_72_2005_en.pdf. [15.03.2007]

⁶² İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec_2005_1521_en.pdf. [15.03.2007]

⁶³ Tannock Raporu, <http://www.europarl.europa.eu/omk/sipade>. [25.03.2007]

:”...Komşuluk Politikası kapsamındaki pek çok ülke, ya Azerbaycan ve Cezayir gibi ya zengin enerji kaynaklarına sahiptir ya da petrol ve doğal gaz üreticisi ve/veya transit taşıyıcısıdır. Sonuç olarak, enerji politikası ve AB enerji güvenliği Komşuluk Politikası'nın kilit sütunu olmalıdır...” şeklindeki ifadeler Avrupa Komşuluk Politikası'nın aslında bir enerji politikası olduğunun bu raporla bir kez daha vurgulanması açısından önem arz etmektedir.

19 Ocak 2006 tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı⁶⁴ Tannock Raporu'nu desteklemekte, Rusya'nın Ukrayna'ya uyguladığı doğal gaz kesintisine atıfta bulunarak enerji güvenliği konusunda acil önlemler alınmasını vurgulamakta ve Türkiye, Romanya, Bulgaristan gibi aday ülke statüsündeki ülkelerin Komşuluk Politikası kapsamına alınması konusunda ikazlarda bulunmaktadır.

Son olarak Avrupa Parlamentosu'nun 15 Kasım 2007'de komşuluk politikası çerçevesinde benimsediği yeni rapora göre⁶⁵ AB-Doğu Komşuları Parlamentoları arasında ortak bir asamble kurularak Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan ve Belarus “demokratik gözlemcileri” ile işbirliğinin, diyalogun geliştirilmesi ve enerji, terörle savaş, insan hakları, göç konularında çalışılması kararlaştırılmıştır.

AP Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Jacek Saryusz-Wolski, bu parlamanter asamblenin ortaklığın daha da derinleşmesini sağlayacağına inandığını ifade ederken, raportörler Charles Tannock ve Raimon Obiols i Germa başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya ile de daha yakın ilişkiler kurulmasına dikkat çekti. .

Parlamento aynı zamanda ortak konuların varlığına rağmen doğudaki ve güney Akdeniz'deki, Komşuluk politikasının adayları ile birebir ilgilenilmesi gerektiğinin

⁶⁴ European Parliament resolution on the European Neighbourhood Policy, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0028+0+DOC+XML+V0//EN>. [15.05.2007]

⁶⁵ Strengthening the European Neighbourhood Policy, 15 Kasım 2007. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?Type=TA&Reference=P6-TA-2007-0538&language=EN>. [15 Kasım 2007]

altını çizdi. Yine de farklı yaklaşımların bu iki bölge arasında ayrımcılığa yol açmaması gerektiğine de değinildi.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkeler ve bu ülkelerin komşuları, mevcut ve gelecekteki arz kaynakları olarak ya da arz kaynaklarının Birliğe ulaşabileceği güzergah üzerinde yer alan transit ülkeler olarak AB enerji güvenliği için hayati önem taşımaktadır. Komşuluk Politikası bir enerji stratejisidir, barışçıl, istikrarlı, güvenli ve refah düzeyi yüksek ortamlar yaratmayı desteklemektedir.

3.3 AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI'NA MALİ DESTEK

Avrupa Birliği son yıllarda, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelere, aşağıda özet olarak belirtilen programlar kapsamında bir dizi mali yardımda bulunmuştur. Avrupa Birliği son yıllarda, Rusya ve Batı BDT ülkeleri olarak tanımlanan Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna da dahil olmak üzere, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelere aşağıda belirtilen programlar kapsamında bir dizi mali yardımda bulunmuştur.

- Rusya ve Batı BDT ülkelerine TACIS kapsamında, Akdeniz Ülkelerine ise MEDA kapsamında yardımda bulunmuştur. 2000-2006 yılları arasında bu kapsamda yapılan yardımın tutarı 5,7 milyar Avro tutarındadır.
- Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Girişimi, sivil toplum örgütleri ve uluslar arası kuruluşlarla işbirliği halinde, üçüncü ülkelerde özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygının oluşturulmasının teminine yönelik projelere finansman sağlamaktadır. Bu çerçevedeki projelere, 2000-2003 yılları arasında Rusya, Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna'ya 19.3 milyon avro ve Akdeniz Ülkelerine 41.4 milyon Avro aktarılmıştır.
- Avrupa Yatırım Bankası, 2000-2006 yılları arasında Akdeniz Ülkelerine 4.3 milyar Avro kredi sağlamıştır. 2002 yılından itibaren AB'nin de mali katkılarıyla borç verme faaliyetleri, özel sektöre yönelik Avrupa-Akdeniz Ortaklığı için olanaklar (FEMIP) organizasyonunu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Banka ayrıca, özel bir yetki çerçevesinde borç verme faaliyetlerini 100 milyon Avroluk bir çerçeve içerisinde Rusya'ya da açmıştır.

Üçüncü ülkelere, karşılaştıkları olağanüstü ödemeler dengesi açıkları için finansman sağlayan Makro Finansman Yardımı (MFA) içerisinde, Komşuluk Politikası kapsamında yer alan ülkelere Ukrayna ve Moldova için 2002 yılında sırasıyla 110 milyon ve 15 milyon avroluk operasyon yapılması onaylanmıştır.

- AB ayrıca 2000-2006 döneminde, sözkonusu ülkelere 477 milyon avro acil durum ve 203.5 milyon avro gıda yardımında bulunmuştur.

Avrupa Komisyonu, 29/9/2004 tarihli COM (2004) 626 sayılı belge ile, mevcut dış Yardım araçlarını daha basit ve daha etkin bir çerçeveye oturtacak bir yapı oluşturmayı hedeflemiştir. 2007-2013 yıllarını kapsayan düzenlemelerle; AB kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanılması, çeşitli ülkelere yönelik olarak izlenen kısa ve uzun vadeli politikalarda genel bir uyumun sağlanması, dış yardımlara ilişkin yapının ve prosedürlerin basitleştirilmesi, diğer yardım kuruluşları ile işbirliğinin geliştirilmesi üçüncü ülkelerle ilişkilerin daha ileri seviyelere taşınması amaçlanmaktadır.

Zaman içerisinde ve ihtiyaca uygun olarak bölgesel ve konularına göre ortaya çıkmış olan mali yardım şekilleri, 6 ana başlıkta toplanmıştır. Bunlardan İnsani Yardım ve Makro Mali Yardımlara ilişkin düzenlemeler mevcut halleri ile muhafaza edilirken, aşağıda belirtilen 4 yeni belge ile, çeşitli dış yardım imkanları derlenmiştir.

- Katılım Öncesi Yardımlara İlişkin Düzenleme COM(2004)627
- Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI) COM (2004)628
- Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Aracı COM(2004)629
- İstikrar aracı COM(2004)630

3.4. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK VE ORTAKLIK POLİTİKASI ARACI

Komisyon tarafından hazırlanan Avrupa Komşuluk Politikası Aracı(ENPI)⁶⁶, Konsey ve Avrupa Parlamentosu Yönetmeliği coğrafi ve konularına göre oluşturulmuş programların yerine geçmiştir. 2007 yılında yürürlüğe giren ENPI, 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır. Bu kapsamda tahsis edilmesi beklenen tutar 15 milyar Avro civarındadır.

⁶⁶Avrupa Komşuluk Politikası Aracı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com04_628_en.pdf [15.05.2007]

ENPI'in temel olarak iki amacı bulunmaktadır:

- Ortak ülkeler ile AB arasında daha yakın politik işbirliği ve kademeli olarak ekonomik entegrasyonun teşvik edilmesi,
- AB ve komşuları bölgesel yakınlık nedeniyle ortaya çıkan özel bazı fırsatlara dikkat çekilmesi,

ENPI'nin AB ve komşuları arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik işbirliğine katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

ENPI'nin özel olarak Komşuluk Politikası'nın Eylem Planları'nın uygulanmasına odaklanmasının yanı sıra bunun da ötesinde, söz konusu ülkelerin kademeli olarak AB iç pazarına katılımını sağlayacak önlemlerin desteklenmesi de amaçlanmaktadır. AB mevzuatı ile uyumlu yasal düzenlemelerin yapılması, kurumsal yapının oluşturulması ve Topluluk program ve ajanslarına katılım öngörülmektedir.

4.AVRUPA'NIN KOMŞULARININ ENERJİSİ

4.1.GENEL

Dünyadaki en zengin petrol rezervleri Orta Doğu Bölgesinde yer almakta olup, toplam rezervlerin yaklaşık %60'ına tekabül etmektedir. İkinci en zengin bölge olan Kuzey Amerika ise global petrol rezervlerinin %16'sına sahiptir. Avrupa bu pastadan sadece %1'lik bir pay alabilmiştir.

Petrol rezervleri bakımından dünyanın en zengin ülkesi, 267 milyar varil ile Suudi Arabistan'dır. İkinci sırada 179 milyar varil ile Kanada yer almaktadır. Sıralamayı 132 milyar varil ile İran ve dördüncü olarak 115 milyar varil ile Irak takip etmektedir. Rusya, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sonra 90 milyar varil ile yedinci sırada yer almaktadır. Orta Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği Bölgesi'ndeki petrol rezervlerinin yaklaşık %76'sı Rusya topraklarındadır.⁶⁷

Doğal gaz rezervleri sözkonusu olduğunda yer kabuğunun en cömert davrandığı bölge, dünya rezervlerinin yaklaşık %43'ünü ihtiva eden Orta Doğu'dur. Orta Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği bölgesi %32 ile ikinci sırayı alırken Afrika'nın doğal gaz pastasındaki payı %14'dür. Ne Avrupa Birliği üyesi olan, ne de Komşuluk Politikası kapsamında yer alan iki ülke; Norveç ve Rusya, Avrupa Birliği'nin doğal gaz arzında çok önemli yer teşkil etmektedir. Komşuluk Politikası tasarısı içerisinde yer alan ancak tercihini Stratejik Ortaklık ve İşbirliği platformundan yana kullanan Rusya, 2005 yılında Avrupa Birliği'ne 115,2 milyar m³ doğal gaz ihracı gerçekleştirerek arz kaynakları arasında ilk sıradaki yerini muhafaza etmiştir. Dünyanın en zengin doğal gaz rezervlerine sahip olması nedeniyle kaynak yönünden sıkıntılı olmamakla birlikte, enerji güvenliği ve güvenilirliği konusunda son derece hassas yaklaşımlar içerisinde olan Avrupa Birliği açısından ciddi belirsizliklerle doludur. Genel hatları itibariyle Rusya'da iç tüketimin

⁶⁷ Oil & Gas Journal, 2005. 103 (47) 19 Aralık.

artması, mevcut sahalardaki üretim miktarlarındaki azalma, yatırım ortamındaki sıkıntılar, ulusal enerji politikaları yanısıra jeopolitik gelişmeler Avrupa Birliği'nin endişeleri arasındadır.

Rusya üretiminin % 60'ını iç pazarda tüketmekte ve % 40'ını ihraç etmektedir. İhracatının % 90'ı Avrupa ülkelerine gerçekleşmektedir. Avrupa İhracatının % 80'i Ukrayna üzerinden gerçekleştirilmektedir. 2006 yılının ilk haftalarında Rusya'nın doğal gaz fiyatı anlaşmazlığı gerekçesiyle, Ukrayna'nın doğal gazını kesmesi üzerine ciddi sıkıntılar yaşayan Avrupa Birliği'nin haklı endişeleri somut bir örnek ile pekişmiştir. Enerji güvenliği ve güvenilirliği hemen hemen tüm politikalarının içerisinde zikredilmekte olan Avrupa Birliği'nin, enerji türleri yanısıra arz kaynaklarının da çeşitlendirilmesine şiddetle ihtiyacı vardır. Enerji merkezli Komşuluk Politikası Avrupa Birliği'nin mevcut ve potansiyel arz kaynaklarını kapsamakta, kaynakların güvenliği ve güvenilirliğini sağlamak üzere sosyal, siyasal ve teknik boyutlarda yapılması gerekenleri de içermektedir. Komşuluk Politikası kapsamında yer alan ülkeler enerji ve Avrupa Birliği ile ilişkileri başlığında incelendiğinde her biri ayrı bir ödev konusu olabilecek kapsamdadır. Komşuluk Politikası içeriğini bir parça daha aydınlatmak amacıyla söz konusu ülkelere biraz daha yakından bakmak ihtiyacı doğrultusunda aşağıda her bir ülke ile ilgili kısa bilgiler yer almaktadır. Enerji ile ilgili bilgiler çok geniş olduğundan doğal gaz özelinde yaklaşımlara yer verilecektir. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında enerji alanında gerçekleştirilmesi planlanan konuların bahsinde, çerçeveyi daraltmak amacıyla, Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları ile Nükleer Yakıt ve Atık Yönetimi Stratejileri'ne yer verilmemiştir.⁶⁸

4.2. UKRAYNA

Ukrayna, Rus doğal gazını Avrupa Ülkelerine ileten en önemli koridor olma özelliğini taşımaktadır. Rusya'nın yanısıra Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan ile doğal gaz alım-satım anlaşmaları mevcuttur. 2006 yılı sonu itibariyle ispatlanmış doğal gaz rezervleri 1.1 trilyon m³ olarak belirlenmiştir. Yılda 18 milyar m³ doğal gaz üretimi

⁶⁸ International Network for Sustainable Energy. <http://www.inforse.dk/europe/pdfs/eu-nei%20policy.pdf> [01.02.2007]

yapılan Ukrayna'nın yıllık doğal gaz tüketimi, 2006 yılı sonu değerlerine göre 78.6 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir.

Ukrayna doğal gaz sistemi, 37.100 km boru hattı, 72 kompresör istasyonu ve 13 doğal gaz yer altı depolama tesisi barındıran, yılda 290 milyar m³ doğal gazın girdiği, 175 milyar m³ doğal gazın transit olarak taşındığı bir sistemdir. Rusya'dan sonra Avrupa'nın en geniş doğal gaz depolama sistemine sahiptir.

Kaynak: INOGATE

HARİTA 4.1. : Ukrayna İletim Hatları

Tablo 4.1. : Ukrayna'nın doğal gaz arz oranları

AB Üyesi Ülke	Top.Arz.Payı(%)	AB Üyesi Ülke	Top.Arz.Payı(%)
Estonya	100	Macaristan	72
Litvanya	100	Avusturya	63
Letonya	100	Polonya	60
Finlandiya	100	Almanya	44
Slovakya	100	İtalya	29

Yunanistan	92	Fransa	26
Çek Cum.	82		

Kaynak :EIA

Ukrayna enerji sektörünün yabancı yatırımcıları çoğunlukla Avrupa Birliği şirketleridir
Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Ukrayna enerji sektörü için planlananlar⁶⁹:

Piyasa ve Düzenlemeler :

- Ukrayna'nın, Avrupa Birliği elektrik ve doğal gaz piyasasına uyumu için yapılan tespitler doğrultusunda, piyasanın serbestleştirilmesi, çevreye ilişkin düzenlemeler ile uluslararası kabul görmüş nükleer enerji güvenliği standartlarının uygulanabilmesi için gerekli süreç ve finans çizelgelerinin oluşturulması
- Ukrayna ve Avrupa Birliği piyasalarının entegrasyonu için fiyat düzenlemelerinin yapılması
- Ulusal Elektrik Düzenleme Komisyonu oluşturulması
- Doğal gaz ve elektrik sektörü iç piyasasının yeniden yapılandırılması
- Avrupa Birliği'ne ilişkin enerji hareketleri ile Avrupa Doğal Gaz ve Elektrik Düzenlemeleri'ne katılımın sağlanması,

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Enerji politikalarında Avrupa Birliği-Ukrayna işbirliğinin güçlendirilmesi

Şebeke:

- Elektrik, doğal gaz ve petrol şebekelerindeki kayıpların azaltılması
- Doğal gaz ve petrol kaynaklarının çeşitlendirilmesini teminen altyapının oluşturulması (Anlaşması daha sonra yapılmak üzere, Polonya-Brody-Odessa Petrol Boru Hattı'nın da kapsama alınması)
- Ukrayna'nın Avrupa elektrik şebekesine bağlantısı için fizibilite çalışması yapılması

⁶⁹ AB Komşuluk Politikası Ukrayna Eylem Planı.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf. [02.11.2006]

- Doğal gaz transit hatlarının güvenlik ve emniyetinin artırılması
- Doğal gaz transit işinde şeffaflığın sağlanabilmesini teminen 2003/55 sayılı Gaz Direktifi'nin uygulanabilmesi olasılıklarının araştırılması, finansal ve yasal yeniden yapılanmanın sağlanması

Fosil Yakıt Arama ve Çıkarma :

- Ukrayna madenlerinin yeniden yapılandırılması, Avrupa Birliği Maden Emniyet Standartlarının uygulamaya konulması suretiyle meden kazalarının azaltılması
- Temiz kömür teknolojisi ve özendirilmesi için teknik ve finansal tavsiyede bulunulması

4.2 Moldova

Moldova'nın doğal gaz kullanımı 1996 yılında başlamıştır. 2005 yılı değerlerine göre yıllık doğal gaz ithalatı 2.7 milyar m³ olarak gerçekleşmiş olup, doğal gaz ana enerji kaynağıdır. Doğal gaz iletim hatlarının uzunluğu yaklaşık 870 km'dir. Doğal gaz rezervleri yok denecek kadar azdır. İspatlanmış doğal gaz rezervleri 0.4 milyar m³ civarındadır. Ukrayna ve Romanya arasında yer alan ülke üzerinden doğal gaz transit taşımacılığı üç ana boru hattı ile yapılmaktadır. Kuzey Moldova'dan geçen bu hatlardan birinin ana amacı Ukrayna - Bogorodchany doğal gaz yer altı depolama tesisinin doğal gaz arzını sağlamaktır. Moldova'da kurulu doğal gaz taşıma sisteminin yıllık kapasitesi 44 milyar m³ civarında olup, günümüzde bu kapasitenin ancak %47'si kullanılmaktadır. Moldova-Romanya boru hattı projesi'nin ile yılda 4 milyar m³ doğal gaz taşınması planlanmakta olup, boru hattı güzergahı üzerindeki geçiş ülkesi olması nedeniyle 2010 yılı ve sonrasında öneminin daha da artması beklenmektedir.⁷⁰ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Moldova enerji sektörü için planlananlar:⁷¹

⁷⁰ www.inogate.org

⁷¹ AB Komşuluk Politikası Moldova Eylem Planı,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldovia_enp_ap_final_en.pdf. [02.11.2006]

Kaynak: INOGATE

Harita 4.2. : Moldovya İletim Hatları

Piyasa ve Düzenlemeler :

- Moldovya'nın Güney Doğu Avrupa bölgesi tecrübesi (Atina Mutabakatı) temel alınarak, Avrupa Birliği elektrik ve doğal gaz piyasasına uyumu için yapılan tespitler doğrultusunda, piyasanın serbestleştirilmesi ve çevre ile ilgili düzenlemelerin tamamlanabilmesi için gerekli süreç ve finans çizelgelerinin oluşturulması
- Enerji fiyat ve tarifelerinde reform
- Ulusal Enerji Düzenleme Ajansı'nın bağımsızlığının sağlanması
- Avrupa Birliği'ni ilgilendiren enerji hareketlerine katılımının sağlanması
- Elektrik, doğal gaz ve ısıtma sektörlerinin yeniden yapılandırılması

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Finans kaynakları ile süreçleri içeren bir enerji politikasının oluşturulabilmesi için mevcut enerji politikasının revize edilmesi
- Enerji takip ve tahmin kapasitesinin iyileştirilmesi

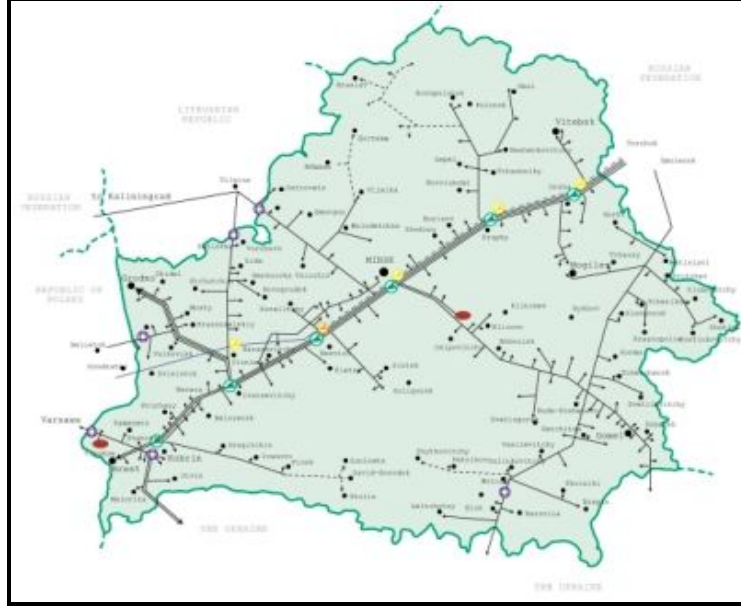
Şebeke:

- Öncelikle elektrik ve ısıtma sistemi olmak üzere enerji şebekelerindeki kayıpların azaltılması
- Doğal gaz şebekesinin genişletilmesi ve rehabilitasyonu
- Transit doğal gaz hatlarının reform olasılıklarının belirlenmesi ve ivedilikle uygulanması
- Sınır geçişlerine ilave doğal gaz ölçüm istasyonları kurulması

4.3 Beyaz Rusya

Doğal gaz rezervleri bulunmayan Beyaz Rusya, 2006 yılı sonu itibariyle 18.5 milyar doğal gaz tüketmiştir. Doğal gazla 1960'larda tanışan ülkenin doğal gaz sistemi 6.744 km boru hattı, 6 kompresör istasyonu ve 2 doğal gaz yeraltı depolama tesisi ihtiva etmektedir. Mevcut sistemin yıllık taşıma kapasitesi 80 milyar m³'tür.

Polonya, Litvanya, Latviya, Ukrayna ve Rusya ile komşu olan Beyaz Rusya, Rusya kaynaklı doğal gazın transit olarak taşındığı önemli ülkelerden biridir. Yamal boru hattının devreye alınmasıyla, 2003 yılında Avrupa'ya 32 milyar m³ doğal gaz iletilmiştir. Ayrıca Ukrayna'nın batı sınırlarına iletilen Rus doğal gazı Beyaz Rusya üzerinden geçmektedir.

Kaynak: INOGATE

Harita 4.3. : Beyaz Rusya İletim Hatları

Avrupa doğal gaz pazarındaki gelişmeler doğrultusunda Beyaz Rusya sınırları içerisinde üçüncü doğal gaz yer altı depolama tesisinin yapılması planlanmaktadır. Beyaz Rusya enerji sektörünün yabancı yatırımcıları doğal gazda GAZPROM, petrolde LUKOIL-Energogas olmak üzere Rus şirketleridir.⁷²

4.4 Cezayir

Cezayir, 2006 yılı itibariyle 12.2 milyar varil petrol ve 4.55 trilyon m³ ispatlanmış fosil yakıt rezervine sahiptir. Doğal gazın keşfi 1956 yılında gerçekleşmiş ve 1961 yılında doğal gaz ticareti başlamıştır. Üretilen doğal gazın %26'sı ülke içerisinde tüketilmekte kalan miktarın büyük çoğunluğu Avrupa ve Amerika'ya ihraç edilmektedir.

Cezayir ve Avrupa'yı bağlayan iki boru hattı mevcuttur. Trans-Med olarak anılan boru hattı Tunus üzerinden İtalya'nın Sicilya adasına ulaşmaktadır. Mağreb-Avrupa(MEG) olarak bilinen diğer boru hattı ise Fas üzerinden İspanya'ya ulaşmakta olup, İspanya ve Portekiz'e doğal gaz taşımaktadır. 2009 yılında devreye alınmak üzere Cezayir ve Avrupa'yı birbirine bağlayan üçüncü boru hattının inşası için çalışmalar devam etmekte

⁷²Beyaz Rusya Raporu, <http://www.inogate.org/en/participating/belarus/republic-of-belarus#IV>. [01.08.2006]

olup, Medgaz olarak bilinen projeye İspanya ve Fransa'ya doğal gaz iletilmesi planlanmaktadır.⁷³ Medgaz projesinin Cezayir bölümünün inşaatı tamamlanmış durumdadır. Bu boru hattından yılda 8 milyar m³/yıl gaz taşınması planlanmaktadır. Diğer bir boru hattı projesi de İtalya'ya uzanan Galsi Projesi'dir ki henüz taşınacak gaz miktarları belirlenmemiş olmamakla birlikte, 2009 yılından itibaren 8 milyar m³ gaz teslimatı yapılması planlanmaktadır. Her iki hatta paralel 1200 MW elektrik enerjisi iletim hattı yapılması gündemdedir.

Kaynak: INOGATE

Harita 4.4. : Cezayir ve Kuzey Afrika İletim Hatları

LNG ihracatında, Endonezya ve Malezya'dan sonra gelmek üzere dünyanın üçüncü büyük ülkesi olan Cezayir'in Sonatrach firmasının ihracat portföyüne göre, %42 ile İtalya ilk sırayı almaktadır, ihracatın %22'si İspanya'ya, %13'ü Fransa'ya, %7'si Belçika'ya, %5'i Türkiye'ye yapılmakta, Amerika ve Portekize %4'er, Tunus, Yunanistan ve Slovenya'ya %1'er oranında sevkiyat yapılmaktadır. 2005 yılı itibariyle ihraç edilen gaz miktarı 60 milyar m³/yıl'dır. 2010 yılı hedefi 85 milyar m³/yıl olarak belirlenmiştir. Arzew'de üç, Skikda'da 1 adet olmak üzere toplam dört LNG terminali mevcuttur.

⁷³ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Algeria/NaturalGas.html>

Cezayir enerji sektörünün yabancı yatırımcıları; ABB, Amerada Hess, Anadarko, Burlington Resources, BHP Billiton, BP, Cepsa, CNODC, CNPC, Enagas, Endesa, Enel, ENI, Gaz de France, Maersk, Petrobras, Petrofac, Repsol-YPF, Statoil, Talisman, Total, Wintershall, Woodside firmalarıdır.

4.5 Mısır

Mısır önemli bir petrol üreticisidir, doğal gaz üretimi de her geçen gün artmaktadır. 3.7 milyar varil bulan ispatlanmış petrol rezervlerinin yanısıra, 1.89 trilyon m³ civarında doğal gaz rezervine sahiptir. 2005 yılında, bir önceki yıla kıyasla %29.4 oranında bir artışla 34.7 milyar m³ doğal gaz üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretilen doğal gazın 25.5 milyar m³'ü iç tüketim için kullanılmıştır. Ürdün'e 2005 yılında ihraç edilen doğal gaz miktarı 1.1 milyar m³'dür. LNG ihracatının %51'i İspanya'ya, %30'u Amerika'ya, %15'i Fransa'ya, %4.3'ü ise Güney Kore'ye yapılmıştır.

Kaynak :EGAS

Harita 4.5. : Arab Doğal Gaz Boru Hattı

2003 yılında devreye alınan boru hattı ile ilk kez Ürdün'e doğal gaz ihracatı yapılmıştır. Boru hattının Ürdün'den Suriye' ve Lübnan'a uzatılması, Suriye üzerinden Türkiye'ye ulaştırılması planlanmaktadır. Mısır doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla alternatif boru hattı ve LNG terminali projeleri geliştirilmektedir.

Mısır'da faaliyet gösteren yabancı yatırımcı firmalar: Apache, British Gas, BP-Amoco, Deminex, TotalFina-Elf, ENI-Agip, Exxon-Mobil, Marathon, Norsk Hydro, Novus, Repsol, Royal Dutch Shell, Samsung, Texaco BG, BP, ENI-Agip, and Shell firmalarıdır.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Mısır enerji sektörü için planlananlar:⁷⁴

Şebeke:

- Mısır doğal gazını Suriye'ye, Suriye'den de Avrupa Birliği'ne ulaştırmak için çalışılması
- AGP-Arap Doğal Gaz Boru Hattı ortaklığının güçlendirilmesi

Yenilenebilir Enerji:

- 2017 yılına kadar enerji verimliliği yaratacak kuralların Ulusal Kentsel Gelişim Stratejisi çerçevesinde uygulanması
- Çevre Bakanlığı'nın çevreyi gözardı eden sektörlerle yönelik politikalar geliştirmesi
- 2010 yılına kadar toplam elektrik tüketiminin en az yüzde 3'ünün yenilenebilir kaynaklardan sağlanması.

4.6. Libya

Libya'nın 2005 yılı sonu itibariyle ispatlanmış petrol rezervleri 39.1 milyar varil, doğal gaz rezervleri ise 1.49 trilyon m³ civarındadır. 2005 yılında 11.7 milyar m³ doğal gaz üretimi yapılmış, 4.49 milyar m³'ü İtalya'ya, 0.87 milyar m³'ü ise LNG olarak İspanya'ya ihraç edilmiştir.⁷⁵

İç tüketimdeki petrol ağırlıklı tüketimi azaltarak, doğal gaz kullanımını yaygınlaştırmayı ve geniş doğal gaz kaynaklarını Avrupa pazarlarına ulaştırmayı hedefleyen Libya'da doğal gaz sektörü hızla gelişmektedir. İtalya'nın yanısıra, Mısır, Cezayir, Tunus, Fas üzerinden İspanya'ya doğal gaz iletilebilmesi için projeler geliştirilmektedir. Ayrıca mevcut LNG terminalinin kapasitesinin artırımı ve yeni bir LNG terminalinin yapımı planlanmaktadır.

⁷⁴ http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/egypt_enp_ap_final_en.pdf

⁷⁵ BP Statistical Review 2006

Cezayir, Tunus ve Mısır'la komşu olan Libya'da, enerji sektörü yabancı yatırımcıları; Amerada Hess, Canadian Occidental, ChevronTexaco, CNPC, Eni, Husky Oil, Indian Oil Corp., Liwa (UAE), Medco Energy (Indonesia), Naftogaz Ukrainy, Nimr Petroleum (Saudi Arabia), Norsk Hydro, Occidental, OMV, ONGC, Pedco (South Korea), Petrobras (Brazil), PetroCanada, Petronas (Malaysia), Red Sea Oil Corp. (Canada), Repsol, Shell, Total, Verenex (Canada), Wintershall (Germany), Woodside (Australia) firmalarıdır. ⁷⁶

4.7 Tunus

Tunus enerji tüketiminin %44'ü doğal gaz ile karşılanmaktadır. 2005 yılı sonu itibariyle 78 milyar m³'lük ispatlanmış doğal gaz rezervi mevcuttur. Avrupa'ya doğal gaz arzı sağlayan Trans-Akdeniz boru hattına ev sahipliği yapması nedeniyle önem arz etmektedir. Tunus enerji sektörünün en büyük yatırımcısı İngiliz British Gas firmasıdır. Firma ülkenin en geniş rezervi olan Miskar sahasının tek sahibi ve işletmecisidir. ⁷⁷

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Tunus enerji sektörü için planlananlar:⁷⁸

Piyasa ve Düzenlemeler :

- Tunus elektrik ve doğal gaz piyasasının Avrupa Birliği piyasası ile entegrasyonu için, 2 Aralık 2003 tarihli Roma Anlaşması eki Protokolün uygulanması
- Avrupa Birliği piyasası ile entegrasyon için gerekli kurumsal, yasal ve teknik altyapının oluşturulması

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Avrupa Birliği enerji piyasası ile Tunus'un entegrasyonuna ilişkin konularda diyalogların kuvvetlendirilmesi
- Tunus'ta enerji sistemlerin yenilenmesi hususunda güvenlik anlamında teknik kazaların önlenmesi için bilgi paylaşımına gidilmesi

⁷⁶ ABD Enerji Bakanlığı Libya Raporu, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Libya/NaturalGas.html> [15.02.2006]

⁷⁷ ABD Enerji Bakanlığı Tunus Raporu, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Tunusia>. [25.02.2006]

⁷⁸ AB Komşuluk Politikası Tunus Eylem Planı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/tunusia_enp_ap_final_en.pdf. [28.03.2006]

- Enerji stratejisi geliştirilmesi için karşılıklı bilgi alışverişi ve eğitimleri ağırlık verilmesi.

Şebeke:

- Transit taşıma kapasiteleri yanısıra doğal gaz tesislerinin güvenliğinin geliştirilmesi
- Şebeke kayıplarının azaltılması
- Şebeke performans, güvenlik ve emniyetinin artırılması
- Kırsal bölgelere elektrik enerjisi götürülmesi
- Tunus ve Avrupa Birliği ile Avrupa-Akdeniz Bölgesi, doğal gaz, elektrik ve petrol; şebekeleri, altyapı, uluslararası bağlantıların yapılması

Fosil Yakıt Arama ve Çıkarma :

- Tunus doğal gaz kaynaklarının geliştirilmesi için eylem ve programların geliştirilmesi

4.8 Fas

2005 yılı sonu değerlerine göre, ispatlanmış petrol rezervi 1.07 milyon varil, doğal gaz rezervi ise 1.7 milyar m³ olan Fas'ın hidrokarbon rezervlerinin henüz araştırılmamış sahalar nedeniyle çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Doğal gaz ve petrol üretimi çok düşük olan Fas, Kuzey Afrika'nın en büyük enerji ithalatçısıdır. 2005 yılı sonu itibariyle 19 yabancı yatırımcıya ev sahipliği yapmıştır. Cebelitarık geçişli MEG boru hattı ile Cezayir doğal gazını Portekiz ve İspanya'ya ileten transit ülke olması nedeniyle önem arz etmektedir.⁷⁹

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Fas enerji sektörü için planlananlar:⁸⁰

Piyasa ve Düzenlemeler :

⁷⁹ ABD Enerji Bakanlığı Fas Raporu, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Morocco> [18.04.2006]

⁸⁰ AB Komşuluk Politikası Fas Raporu, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/marocco_enp_ap_final_en.pdf [15.03.2006]

- Elektrik ve doğal gaz piyasasındaki yasal düzenlemelerin Avrupa Birliği prensipleri ile uyumlu hale getirilmesi için gerekenlerin tespit edilmesi
- Elektrik fiyatlarının ilerde meydana gelebilecek çarpıklıkları önlemek üzere düzenlenmesi
- Piyasadaki işletmecilerden bağımsız bir Elektrik Piyasası Düzenleme Komisyonu'nun oluşturulması
- Elektrik piyasasının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesi için planların oluşturulması

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Enerji tesis ve sistemlerinin güvenliği ve emniyeti yanısıra teknik kontrol ve risk yönetimi konularında işbirliği
- Fas Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın, hidrokarbonların kalite kontrolünü yapan laboratuvarlarının teknik kapasitesinin artırılmasını teminen tecrübe ve bilgi birikiminin paylaşılması
- Enerji takip sisteminin geliştirilmesi için bilgi değişimi ve eğitim desteği verilmesi

Şebeke:

- Transit şebelerde dahil olmak üzere uluslararası enerji ağının güçlendirilmesi

Fosil Yakıt Arama ve Çıkarma :

- Enerji ürünlerinin bölgesel depolama kapasitesinin artırılması

4.9 Ürdün

6.5 milyar m³ rezerv kapasiteli tek bir sahaya sahip olan Ürdün, bu sahadan yapılan günlük 1 milyon m³'lük doğal gaz üretimi ile elektrik ihtiyacının %10'unu karşılamaktadır. 2003 yılından beri Mısır'dan doğal gaz ithal etmektedir. Arap Gaz

Boru Hattı (AGP) olarak bilinen Mısır-Ürdün boru hattının, Suriye ve Lübnan'a ardından Türkiye'ye uzatılması planlanmaktadır.⁸¹

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Ürdün enerji sektörü için planlananlar.⁸²

Piyasa ve Düzenlemeler :

- Elektrik ve doğal gaz piyasasındaki yasal düzenlemelerin Avrupa Birliği prensipleri ile uyumlu hale getirilmesi ihtimalinin araştırılması
- Elektrik piyasası reformunu gerçekleştirmek üzere tecrübelerin paylaşımı
- Elektrik ve doğal gaz piyasası yasal düzenlemelerine ilişkin tavsiyelerin oluşturulabilmesi için kapsamın belirlenmesi

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Avrupa Birliği Enerji Politikası hedeflerine uygun olarak Ürdün'ün Genel Enerji Politikası'nın revize edilmesi
- Ürdün-AB enerji politikası diyaloglarının geliştirilmesi
- Ürdün'ün enerji sektöründeki istatistik ve bilgi kayıt sistemlerinin AB standartlarında yenilenmesi
- Nükleer Enerji Komisyonu oluşturulması ve modernize edilmesi
- 2 Aralık 2003 tarihli Niyet Beyanı çerçevesinde doğal gaz sahalarında Avrupa-Maşrek işbirliğinin gerçekleştirilmesi

Şebeke:

- Elektrik şebekesi kayıplarının azaltılması
- Mısır-Ürdün denizaltı elektrik hatları, Suriye-Ürdün elektrik hatları ve Suriye'ye giden doğal gaz hatları da dahil olmak üzere tüm enerji şebekelerinin iyileştirilmesi
- Enerji şebekelerinin güvenlik ve emniyetinin iyileştirilmesi
- Petrol, doğal gaz ve elektrik hatlarının komşu ilkelere bağlantısının yapılması

⁸¹ ABD Enerji Bakanlığı, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/EasternMediterranean> [25.08.2007]

⁸² AB Komşuluk Politikası Ürdün Eylem Planı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/jordan_enp_ap_final_en.pdf [15.03.2006]

4.10 Lübnan

Doğal gaz rezervi bulunmayan Lübnan mevcut enerji santrallerinin yakıtını petrolden doğal gaz dönüştürmeyi hedeflemekte olup, ihtiyacını karşılayabilmek için Suriye'den doğal gaz ithal etmektedir. Mart 2005 tarihi itibariyle işletmeye alınan boru hattından günlük 1.5 milyon m³ doğal gaz teslimatı yapılmakta olup, teslimatların iki katına çıkartılması planlanmaktadır.⁸¹

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Lübnan enerji sektörü için planlananlar.⁸³

Piyasa ve Düzenlemeler :

- 2002 Elektrik Sektörü Düzenleme yasasının uygulanması
- Devlet tekeli olan Edl şirketinin özelleştirilmesinin gündeme alınması

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Lübnan'ın Avrupa Birliği için transit ülke olması
- Yerel kaynakların çeşitlendirilmesi ve mevcutların geliştirilmesi
- Rekabet ortamının güçlendirilmesi
- Yerel şebekelerin uluslararası bağlantılarının iyileştirilmesi ve verimliliğini teminen özel sektörün katılımının desteklenmesi

Şebeke:

- Akdeniz enerji zincirinin tamamlanmasını teminen, Mısır, Irak, Ürdün, Suriye ve Türkiye ile elektrik enerjisi şebekesinin entegre edilmesi, bu amaçla mevcut şebekelerin iyileştirilmesi
- Kıyı enerji santrallerini bağlayan GASYLE II deniz boru hattının yapılması
- 2 Aralık 2003 tarihli Niyet Beyanı çerçevesinde (doğal gaz sahalarında Avrupa-Maşrek işbirliği), Mısır doğal gazını Suriye'ye ulaştıracak ve daha sonra Türkiye ile Kıbrıs'a uzatılacak olan AGP- Arap Doğal Gaz Boru Hattı'nın yapılması.

⁸³ AB Komşuluk Politikası Lübnan Eylem Planı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/lebanon_enp_ap_final_en.pdf [25.02.2006]

4.11 Suriye

Suriye'nin doğal gaz rezervleri 0.31 trilyon m³ civarındadır. AGP projesi'nin ortaklarından, Mısır doğal gazı ithal etmeyi planlamaktadır. Mevcut enerji santrallerinin yakıtını petrolden doğal gaza dönüştürmeyi ve ithal edilen petrol miktarını artırmayı hedeflemektedir.

4.12 İsrail

Çeşitli faktörlere bağlı olarak İsrail'in doğal gaz talebi artmaktadır. Deniz altı sondaj araştırma çalışmaları devam etmekte olan İsrail, Haziran 2005 tarihinde, yılda yaklaşık 2 milyar m³ ile başlayarak, 7 milyar m³'e çıkacak doğal gaz alımı için Mısır'la anlaşma imzlamıştır. 2000 yılında 42.5 milyar m³'lük doğal gaz rezervi keşfedilmiştir. Doğal gaz dağıtım sisteminin 2010 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, İsrail enerji sektörü için planlananlar.⁸⁴

Piyasa ve Düzenlemeler :

- Avrupa Birliği elektrik ve doğal gaz piyasasına entegrasyon için gerekli yasal düzenlemelerin araştırılması
- İsrail elektrik piyasasının reformu için tecrübe değişiminin özendirilmesi
- Elektrik ve doğal gaz piyasasının yasa ve düzenlemeleri ile ilgili tavsiyeleri oluşturmak üzere kapsamın belirlenmesi

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- İsrail Enerji Master Planı hazırlanmasında diyalogların kuvvetlendirilmesi, ortak çalışma gruplarının oluşturulması

Şebeke:

⁸⁴ AB Komşuluk Politikası Lübnan İsrail Planı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf. [15.03.2006]

- İsrail'in, Trans-Avrupa/Akdeniz elektrik, doğal gaz ve petrol şebekesine bağlanabilmesi için yapılması gerekenlerin tayin edilmesi, İsrail'in uluslararası çalışmalara dahil edilmesi
- Doğal gaz iletim ve dağıtım hatlarının yapılması
- Enerji şebekeleri/altyapılarının güvenliği ile ilgili bilgi birikiminin paylaşılması

Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji:

- İsrail'de enerji verimliliğinin artırılması için ortak çalışmalar yürütülmesi.
- Yenilenebilir enerjinin 2016'da İsrail'in toplam enerji tüketiminin yüzde 5'ine ulaşmasının sağlanması,
- AB Enerji Verimliliği düzenlemelerine uyumlu yasal bir çerçeve belirlenmesi,
- Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanındaki konferans ve workshoplarına katılımın sağlanması.

4.13 Filistin

Filistin açıklarında da doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Araştırmalar İngiliz British gas firması tarafından sürdürülmektedir.2005 yılında üçüncü sondaj platformu için çalışmalar başlatılmıştır. Yaklaşık 40 milyar m³'lük rezerv kapasitesi tespit edilmiştir.

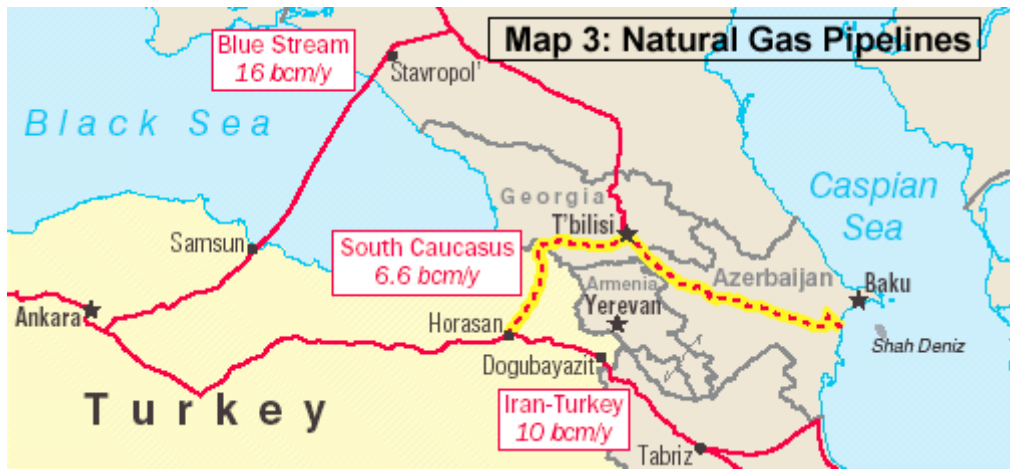
4.14 Azerbaycan

Azerbaycan'ın 2005 yılı sonu değerlerine göre ispatlanmış doğal gaz rezervleri 1.37 trilyon m³ olarak tespit edilmiştir. Petrol rezervleri ise 7 milyar varil civarındadır. 2005 yılında doğal gaz üretimi %14 oranında artarak 5.3 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. Doğal gaz tüketimi ise bir önceki yıla oranla yaklaşık %3 oranında artarak 8.8 milyar m³'e çıkmıştır.

Azerbaycan'ın Şah Deniz bölgesindeki doğal gaz rezervleri son 20 yıl içerisinde keşfedilmiş en geniş rezervlerden biridir. Sah Deniz doğal gaz sahası, 1996'da

imzalanan anlaşma ile Türkiye'den TPAO ile birlikte, BP, Statoil, SOCAR, LukAgip, NICO, TotalFinaElf şirketlerinden oluşan konsorsiyum marifetiyle işlenmektedir.⁸⁵

Geniş doğal gaz rezervlerine rağmen Azerbaycan Rusya'dan doğal gaz ithal etmektedir. Doğal gaz üretim miktarlarının artması ile doğal gazda dışa bağımlılığının azalacağı öngörülen Azerbaycan'ın, Türkiye'ye yılda 6.6 milyar m³ doğal gaz arzı sağlamak üzere yaptığı anlaşma kapsamında inşa edilen Gürcistan geçişli doğal gaz boru hattının, 2006 yılı sonu itibariyle devreye alınması planlanmaktadır. Boru hattının Türkiye sınırları içinde yer alan 226 km'lik bölümü BOTAŞ tarafından inşa edilmiştir.

Harita 4.6. : Şah Deniz, Mavi Akım, İran DG Boru Hatları, Kaynak EIA

Azerbaycan'ın yanısıra tüm Hazar Bölgesi petrolünün, doğu-batı enerji koridorunun en önemli ülkesi olan Türkiye üzerinden, dünya pazarlarına ulaştırılması, 13 Temmuz 2006 tarihi itibariyle açılışı yapılan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ile sağlanmış, hattın Türkiye bölümünün müteahhitliği BOTAŞ tarafından yapılmıştır. Enerji açlığı içindeki Avrupa Birliği için önem arzeden ülkelerden biridir.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Azerbaycan enerji sektörü için planlananlar:

86

Piyasa ve Düzenlemeler :

⁸⁵ ABD Enerji Bakanlığı Azerbaycan Raporu, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/azerbjan.html#gas>

⁸⁶ AB Komşuluk Politikası Azerbaycan Eylem Planı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf. [15.03.2006]

- 1999 yılında kurulan Devlet Petrol Fonu'nun şeffaflaştırılması
- 2004 yılı itibariyle enerji fiyatlarının düzenlenmesi

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Şeffaflığın tanıtımı, nakit akışının artırılması, borçların azaltılması, elektrik ve doğal gaz kuruluşlarının yapılandırılması
- Doğal gaz iletim ve dağıtım hatlarının yapılması
- Enerji şebekeleri/altyapılarının güvenliği ile ilgili bilgi birikiminin paylaşılması

Fosil Yakıt Arama ve Çıkarma :

- Hazar petrol ve doğal gaz rezervlerinin üretim kapasitesinin artırılması planlanmaktadır.

Nükleer Maddelerin Güvenliği :

- Nükleer maddelerin iletimi konusunda güvenlik önlemlerinin artırılması.

4.15 Gürcistan

Uluslararası enerji nakil hatları: Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Supsa Ham Petrol Boru Hatları ile Azerbaycan-Türkiye Şah Deniz Boru Hattı güzergahı üzerinde yer alması nedeniyle önem arz etmektedir.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Gürcistan enerji sektörü için planlananlar: ⁸⁷

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Mali zorlukların ve yeni yatırımların önünün açılması

⁸⁷ AB Komşuluk Politikası Gürcistan Eylem Planı,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf. [15.03.2006]

Şebeke:

- Hazar Bölgesi kaynaklarının ulaştırılmasındaki transit rolünün kuvvetlendirilmesi
- Arz kaynaklarının ulaştırılmasındaki güvenliği sağlamak üzere enerji şebekelerinin iyileştirilmesi.

Kaynak: EIA

Harita 4.7. : Gürcistan Transit Hatları

Fosil Yakıt Arama ve Çıkarma :

- Hidrokarbon rezervlerinin keşfine yönelik çalışmaların artırılması.

4.15 Ermenistan

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, Ermenistan enerji sektörü için planlananlar:⁸⁸

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

- Enerji sektörünün oluşturulması
- Piyasadaki fiyat farklılıklarının azaltılması

Enerji Politikaları'nın Avrupa Birliği Enerji Politikası Hedeflerine Yönlendirilmesi:

⁸⁸ AB Komşuluk Politikası Ermenistan Eylem Planı,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/armenia_enp_ap_final_en.pdf. [18.03.2006]

- Yetersiz altyapı ve şebekelerden doğan kayıpların önlenmesi
- Rusya'ya bağımlılığın azaltılarak, kaynak çeşitlendirilmesi yoluna gidilmesi
- Enerji verimliliği ve yenilenebilir kaynakların teşvikini sağlayan bir enerji stratejisi hazırlanması

Fosil Yakıt Arama ve Çıkarma :

- Hidrokarbon arama çalışmalarına devam edilmesi

Nükleer Güvenlik Stratejisi

- Ermenistan'da 440 MW kurulu güce sahip Sovyet modeli nükleer santralin kapatılması için çalışmalar yürütülmesi,
- Nükleer atıkların kontrolüne yönelik denetimlerin artırılması

5. SONUÇ

Ekonomik ve sosyal hayatımızın hemen hemen bütün alanlarında kullanılan enerji, Avrupa Birliği için kuruluşundan günümüze kadar en önemli gündemi teşkil etmiştir. Bu önem Avrupa Birliği'nin (AB) altı kurucu atasını, enerji kaynaklarını en iyi şekilde yönetmek için bir çerçeve oluşturmaya yöneltmiş ve 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Bu enerji merkezli oluşum Avrupa politik bütünleşmesinin başlangıcı olmuştur. Avrupa Birliği'nin derinleşme ihtiyacı doğrultusunda , 1958'de, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuş olup, enerji politikası, ekonomik bütünleşmeye paralel olarak, doğal gaz, petrol, kömür, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji gibi kaynakları da kapsayarak kademeli olarak gelişmiştir. Tarihdeki petrol krizleri, tüm gelişmiş devletlerle birlikte Avrupa Birliği'ni de kaynaklarını tutumlu kullanmaya ve çeşitlendirmeye yöneltmiş, bu amaçla geliştirilen plan, program ve stratejilerde çevre faktörü de göz ardı edilmemiştir. Enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü, AB enerji politikasının bugün de en önemli hedefleridir.

Enerji iç pazarındaki hedeflerine ulaşan Avrupa Birliği'nin, kısıtlı yerel enerji kaynaklarının yarattığı boşluğu doldurma gayreti, Birliğin tüm uluslararası ilişkilerine ve üretilen tüm stratejilere yansımıştır. 2004 yılı genişlemesinin getireceği yeni sınırlar ve yeni komşular nedeniyle ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle, hedefi dostluk-kardeşlik zinciri kurmak olarak beyan edilen ve ilk çerçevesi 11 Mart 2003 tarihinde yayınlanan "Avrupa Komşuluk Politikası"nda, söz konusu yansımalarından nasibini almış bir politikadır.

Dostluk-kardeşlik zinciri kurma iddiasındaki Komşuluk Politikası'nda, ekonominin can damarı olan enerji ile ilgili konuların yer alması, kapsamındaki ülkelerin Avrupa Birliği'nin alternatif enerji kaynakları olması ya da kaynakların Birliğe ulaştırılacağı güzergahlar üzerinde yer alması, kapsamdaki ülkelere her geçen gün biraz daha artan bağımlılığı nedeniyle öncelikli olmaya başlamıştır. Birliğin hedefi enerji arzının garanti altına alınması, dolayısıyla ekonomik istikrarın devamlılığının sağlanması ve iktisadi geleceğin güvence altına alınmasından ibarettir. Avrupa Birliği'nin doğal gaz ithalatı sahnesinde yer alan baş rol oyuncularını yedi ülke ; Beyaz Rusya, Ukrayna, Cezayir, Fas, Tunus, Libya, ve Mısır, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında da bulunmaktadır.

AB, mevcut enerji kaynaklarının yanısıra yeni ve alternatif tüm enerji kaynaklarını garanti altına almak amacıyla tüm ülke ve unsurları dikkate almış olup, enerji ile ilgili hedefine ulaşmak üzere, öncelikli hedef olarak gösterilmekle birlikte enerji konusu yanında ancak yardımcı ve yanıl konular olabilecek düzeltici ve düzenleyici, icraatlarını kolaylaştıracak unsurları da kapsama alarak , “Avrupa Komşuluk Politikası” adı altında bir enerji politikası yaratmış ve enerji kardeşliğinin temellerini atmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aydın, N., 1999. *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*. İstanbul: Harp Akademisi Yayınları.
- Altunışık, M., 1997. Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye. Atila Eralp (Der). *Türkiye ve Avrupa*. Ankara: İmge Kitabevi, ss. 351-383.
- Brecher, M., 1993. *Crises in World Politics*. New York: Pergamon Pres.
- Brezzinski, Z., 1998. *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: Sabah Kitapları..
- Doğanay, H., 1998. *Ekonomik Coğrafya 2: Enerji Kaynakları*. Erzurum:Şafak Yayınevi.
- Eralp, A., 28-29 Nisan 1998. *Avrasya Bölgesinin Coğrafi Konumu, Jeopolitik, Jeoekonomik, Jeostratejik Özellikleri ve Bölge Üzerinde Güç ve Rekabet Mücadelesinin Geleceği ile Milli Menfaatleri ve Hedefleri Paralelinde Türkiye'nin İzlemesi Öngörülen Politika ve Stratejilerin Esaslarının Tespiti, Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu*. İstanbul: Harp Akademisi Yayınları.
- Govliev, R., 1997. *Petrol ve Politika*. İstanbul: Medyatek Yayınları.
- Hill, F., 2004. *Energy empire: Oil, Gas and Russia's Revival*. London: The Foreign Policy Center.
- Karadağ, R., 1990. *Petrol Fırtınası*. İstanbul: Divan Yayınları.
- Kılıç, M., 2003. *Soysuzlar Mektebi Enderin ve Türklerin Kaderi*. İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Klare, M., 2005. *Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları*. İstanbul: Devin Yayınları.
- Kleveman, L., 2004. *Yeni Büyük Oyun*. İstanbul: Everest Yayınları,
- Kocaoğlu, M., 1996. *Petro-Strateji*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Metin, M., 2004. *Politik ve Bölgesel Güç-Hazar*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Milli Güvenlik Akademisi 54. Müdavimleri, 2003. *Enerji, Yer altı kaynakları ve Ulusal Güvenlik*. Ankara: Milli Güvenlik Akademisi Yayınları.
- Özil, E., 2004. *Dünyadaki Stratejik Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yolları*". *Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe*

Etkileri Sempozyum Bildirisi. Ankara: Harp Akademileri Yayınları.

Pamir, N., 1999. *Bakü-Ceyhan Boru Hattı Orta Asya ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun*. Ankara: Asam Yayınları.

Parlar, S., 2003. *Barbarlığın Kaynağı Petrol*. İstanbul: Anka Yayınları.

Prugh, T., 2005. *Petrol Ekonomisini Değiştirmek*. İstanbul: Tema Yayınları.

Şirin, N., 1997. *Kafkasya ve Orta Asya Petrollerinin Akdeniz'e Ulaştırılması ve NATO Güvenliğine Etkileri*. Ankara: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı.

Sürekli Yayınlar

Ağacan, K., 2007. AB'nin Güney Kafkasya Politikası. *Stratejik Analiz*, Ocak. ss.43-51.

Aliboni, R., 2005. The Geopolitical Implications of the European Neighborhood Policy. *European Foreign Affairs Review*. **10** (1), ss. 1-16.

Heinzel, S., 2005. Petrol Ülkesi Yarışı. *Profil Dergisi*, 31 Mayıs. ss. 14-16.

Korkmaz, V., 2004. Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Bölgesine Yönelik Politikaları. *Stratejik Öngörü*. **3** (2). ss. 18-23.

Pala, C., 2002. 21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal gazın Yeri ve Önemi: "Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye". *Avrasya Dosyası*. **9** (11).

Pala, C., 2000. Kafkas Boru Hattı Oyununda Yeni Perde: Rusya ve İran'ın Muhtemel Tepkileri Üzerine Bir Deneme. *İktisat İşletme ve Finans*. Haziran.

Pamir, N., 2005. Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler. *Stratejik Analiz Dergisi*. Aralık.

Pamir, N., 2002. Pastanın Jeopol En Cazip Dilimi. *National Geographic*, Şubat. ss. 15-22.

Pamir, N., 2005. Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye. *Stratejik Analiz*. Kasım. ss. 67.

Şüküroğlu M. 2001. Petro-Politik Uluslararası Siyasette Bitmeyen Kavga. *Stratejik Analiz*. Temmuz. ss. 34-42.

Diğer Yayınlar

Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), 2006. AB'nin Enerji Politikaları. http://www.gnkur.tsk/sarem/sarem_bsk.asp [02.04.2006]

Binay, M., 2005. Orta Asya ve Hazar Denizi Petrolleri Üzerinde Poker Oyunu. <http://www.turkiye.net/mbinay/news/analiz15.htm> [27.01.2005]

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Sürdürülebilir Enerji Komitesi Gaz Çalışma Grubu 16.Toplantısı [24-25 Ocak 2006]

BP Statistical Review Of World Energy 2006

COM(2003) 104, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT “*Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*” Brussels, 11.3.2003, COM(2003) 104 final

ESS, *A SECURE EUROPE IN A BETTER WORLD, EUROPEAN SECURITY STRATEGY*, Brussels, 12 December 2003

COM(2007) 538, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION, *Strengthening the European Neighbourhood Policy* Brussels, 15 November 2007, COM(2007) 538 final

COM(2004) 373, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION, *European Neighbourhood Policy STRATEGY PAPER*, {SEC(2004) 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570}, Brussels, 12.5.2004, COM(2004) 373 final

COM(2003) 393, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION, *Paving the way for a New Neighbourhood Instrument* Brussels, 1 July 2003, COM(2003) 393 final

Council Conclusions 7705/02, PRESS RELEASE 2421st Council meeting - GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS - Luxembourg, 15 April 2002, 7705/02 (Presse 91)

Council Conclusions 12134/02, PRESS RELEASE 2450th Council session - GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS - Brussels, 30 September 2002, 12134/02 (Presse 279)

Council Conclusions 14183/02, PRESS RELEASE 2463rd Council meeting GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS Brussels, 18 November 2002, 14183/02 (Presse 350)

Council Conclusions 15917/02, PRESIDENCY CONCLUSIONS COPENHAGEN EUROPEAN COUNCIL 12 AND 13 DECEMBER 2002, Brussels, 29 January 2003, 15917/02

Council Conclusions 6604/03, PRESS RELEASE 2487th Council meeting, GENERAL AFFAIRS AND EXTERNAL RELATIONS, Brussels, 24 February 2003, 6604/03 (Presse 52)

A world player, 2004. European Commission Directorate-General for Press and Communication, July.

Ferrero-Waldner, B., 2006. European Commissioner for External Relations and ENP, *speech "ENP"*, Swedish Institute for International Affairs and the European Commission Representation in Sweden, Stockholm, 7 Mart.

Ferrero-Waldner, B., 2006. European Commissioner for External Relations and ENP, *speech "Giving the Neighbours a stake in the EU internal market"*, 10th Euro-Mediterranean Economic Transition Conference, Brussels, 6 Haziran.

Final report on the Green Paper, *Towards a European strategy for the security of energy supply* http://europa.eu.int/comm/energy_transport/en/lpi_en.html [07.02.2005]

Landaburu, E., 2006. From Neighbourhood to Integration Policy: Are there concrete alternatives to enlargement?. *speech, CEPS Conference "Revitalising Europe"*. Brussels, 23 January.

Legalisplatform, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Komsuluk%20Politikasi.pdf [15.11.2006]

Patten, C. & Solana J., 2002. *Joint letter to General Affairs Council 'Wider Europe'*, April

Prodi, R., 2002. *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*, Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project, Brussels, 5-6 Aralık.

Prodi, R., 2002. *Europe in transition: hopes and fears*, Brussels, 3 December.

Prodi, R., 2003. *Cultural diversity and shared values*, New York University Law School, New York, 4 Kasım.

Prodi, R., 2003. *A destiny shared*, 50th anniversary of the ECSC, Marcinelle, 4 Şubat.

Prodi, R., 2003. *Ahead of the Thessaloniki European Council*, European Parliament, Strasbourg, 4 June.

Prodi, R., 2003. *Enlargement of the Union and European Identity*, Speech at the opening of the academic year, Florence 20 January.

Prodi, R., 2004. *A Union of minorities*, Seminar on Europe -- Against anti-Semitism, For a Union of Diversity, Brussels, 19 February.

Prodi, R., 2004. *Building our future together*, European Parliament Strasbourg, 10 February.

Prodi, R., 2004. *Europe: adding value, changing quickly*, London School of Economics, London, 19 January.

Prodi, R., 2004. *Dialogue and shared values*, Conference on dialogue between peoples and cultures, Brussels, 25 May.

Progress Report, 2005. ENP: A year of Progress Press release, 24 November.

Progress Report, 2005. Communication to the Commission: Implementing and promoting the ENP, 22 November.

İnternet Siteleri

ABD Enerji Bakanlığı, "Caspian Sea Region"
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspenv.html> 24.02.2006

Avrupa Birliği Komşuluk Politikası Eylem Planları ve Ülke Raporları,
http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm#2

BM AEK Gaz Merkezi İstatistikleri, <http://www.gascentre.unece.org/ungcpubdb>
<http://www.dti.gov.uk/files/file17392.xls>

DTI Energy Challenge,
<http://www.dti.gov.uk/files/file31890.pdf>

Dış Ticaret Müsteşarlığı, [http://www.dtm.gov.tr/AB/AB%20 Sayfasi/tekpaz.htm](http://www.dtm.gov.tr/AB/AB%20Sayfasi/tekpaz.htm)

Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/ab/CesitliCalismalar/AB%20Komsuluk.htm>

Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm>

Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM)
http://www.gnkur.tsk/sarem/sarem_bsk.asp [10.01.2006]

Mapping in Global Future. 2004. *Report of the National Intelligence Council's 2020 Project*. December. http://www.cia.gov/nic/NIC_2020_project.html
[28.02.2006]

National Energy Policy, Rport of the National Energy Policy Development Group.
<http://www.whitehouse.gov/energy> [27.02.2006]

Uluslararası Enerji Ajansı
http://www.iea.org/Textbase/stats/PDF_graphs/TRTPESPI.pdf
<http://www.iea.org/statist/index.htm> [01.03.2006]

IEA “World Energy Investment Outlook 2003; Outlook for European Gas Demand Supply and Inv.to 2030

http://ec.europa.eu/ten/energy/documentation/doc/cesi/chapter_5_gas.pdf, [08.08.2006]

INOGATE Program, http://www.mfa.gov.yu/ForeignInvest/Inogate_e.htm, [09.08.2007]

TACIS, http://www.europa.eu.int/comm/europeaid/projects/tacis/tdp/en/document/alldoc/eta_cis.htm, [30.01.2006]

<http://www.globalsecurity.org/military/ops/centrasbat.htm>

<http://www.worldenergyoutlook.org>